

Ung i Rättvik 2010

*– killar och tjejer om fritid, skola, politik, hälsa, trygghet,
arbete och framtid*

Johanna Jansson & Helena Kåks
Dalarnas forskningsråd, 2010

ISBN 978-91-86397-03-6

© Dalarnas forskningsråd och författarna 2010

Dalarnas forskningsråd

Myntgatan 2

791 51 Falun

info@dfr.se

Sammanfattning	4
Inledning	6
Att samverka kring Lupp	6
Metod	7
Ungdomarnas bakgrunder	9
Fritid	10
Internet, idrott och kompisar	11
Musik, skateboard och skrivande	12
Stort föreningsengagemang	13
Skola	16
Bra stämning i skolan – men också mobbing	16
Skolan uppmuntrar till delaktighet och inflytande	17
Många vill påverka – men får de göra det?	18
Politik och inflytande	21
Litet intresse för politik	21
Viktigt att träffa politiker – men få vill göra det	23
Trygghet och hälsa	25
Trygghet	25
Mobbing och utfrysning	26
Tjejer har oftare ont och svårt att sova	27
Droger	29
Orättvis behandling	32
Arbete och framtid	33
Arbete	33
Framtid	34
Sammanfattande diskussion	38
Fritid	39
Skola	41
Politik	41
Hälsa och trygghet	42
Arbete och framtid	42
En kommun för alla unga	43
Referenser	45

Sammanfattning

I den här rapporten sammanställs och analyseras svaren från den Lupp-enkät (Lokal UPPföljning av ungdomspolitik) som under vintern 2009-2010 genomförts bland högstadieungdomar i Rättviks kommun. Totalt har 204 av 237 ungdomar i åk 7 och 8 besvarat enkäten vilket ger en svarsfrekvens på 86 procent. Resultaten presenteras genom diagram och texter under fem huvudrubriker: fritid, skola, politik, hälsa, trygghet, arbete och framtid. I rapporten analyseras könsskillnader i materialet. Huvudfrågorna är: *Hur uppfattar unga tjejer respektive unga killar i Rättviks kommun sina liv och framtider? Vilka könsskillnader kan iakttas i materialet och hur kan dessa förstås?*

Könsskillnader är i många avseenden tydliga när det gäller vad högstadieungdomarna fyller sin **fritid** med, men det finns också områden där sådana skillnader inte är särskilt framträdande. De allra flesta högstadieungdomar i Rättvik tycker att de har lagom mycket fritid. Något fler tjejer tycker att de har för lite fritid för att hinna med allt det vill göra. Omvänt tycker något fler killar att de har så mycket fritid att det inte vet hur de ska fylla den.

Den vanligaste fritidssysselsättningen bland både tjejer och killar är att surfa och chatta på internet. Också idrott engagerar många, liksom att vara ute i naturen. Spontanidrott förekommer ofta – många tränar på egen hand. Intressant är att intresset för skateboard och snowboard inte bara är förhållandevis stort bland Rättviks ungdomarna utan också lockar en högre andel tjejer än killar. Vad gäller övriga fritidssysselsättningar i Rättvik är tjejer starkt överrepresenterade när det gäller att skriva, läsa, dansa, musicera, spela teater och hålla på med annan skapande verksamhet, och killar när det gäller att jaga, fiska och meka. Tjejerna orienterar sig också i högre grad mot en större omvärld, och uppger sig i större utsträckning än killarna vilja komma till andra länder för att arbeta, studera eller jobba som volontärer.

Bara en mindre del av ungdomarna verkar uppfatta sådana könsskillnader som ett problem. De flesta anser inte att de avstår från att göra saker på grund av sitt kön.

Många gillar skolmiljön och tycker stämningen i **skolan** är bra, men det finns också relativt många som säger motsatsen. Tjejerna är mer kritiska än killarna. Över en fjärdedel av ungdomarna ser mobbing som ett problem i skolan, i synnerhet gäller det killarna. Alla ungdomar är heller inte övertygade om att skolan ingriper vid fall av mobbing. En högre andel killar än tjejer ser främlingsfientlighet som ett problem. Detsamma gäller sexuella trakasserier.

Många av ungdomarna skulle vilja ha mer att säga till om vad gäller vardagens alla frågor, som skolmat, schema, utemiljö etc. Flertalet ser ganska små möjligheter att kunna påverka.

Intresset för **politik** är lågt bland högstadieungdomarna i Rättvik. Fyra av fem uppger att de är helt ointresserade eller inte särskilt intresserade av politik. Det intresse som trots allt finns står killarna för. En fjärdedel av killarna säger att de är ganska eller mycket intresserade av politik, jämfört med bara nio procent av tjejerna. När frågan istället formuleras som "Hur intresserad är du av samhällsfrågor?" säger nästan en fjärdedel av ungdomarna, och nästan lika många tjejer som killar, att de är ganska eller mycket intresserade. Merparten av högstadieungdomarna uttrycker dock ointresse även för samhällsfrågor. Även om merparten av högstadieungdomarna säger sig vara ointresserade av politik så vill en av fyra vara med och påverka i kommunen genom att träffa beslutsfattare för att diskutera med dem.

De flesta högstadieungdomar i Rättvik skattar sin **hälsa** som god, men det finns också en mindre grupp som inte alls mår bra. Tjejer är mer utsatta för trötthet, stress och sömnsvårigheter än killar. De känner heller inte lika stor **trygghet**. Mobbning förekommer relativt ofta på högstadiet. Rasterna och klassrummet utgör arenor för mobbning. Tjejer är i högre grad än killar utsatta för mobbning och utfrysning via sms, e-post, hemsida eller telefon. Tänkvärt är att så pass få av ungdomarna uppfattar sig som – eller erkänner att de är – mobbare.

Alkohol och drogvänor etableras i hög grad under högstadie- och gymnasieåren. Det gäller också rökning och snusande. Få ungdomar på högstadiet i Rättvik säger att de har provat hasch och marijuana, men det finns en mindre grupp ungdomar som rökt ett flertal gånger.

Relativt få av högstadieungdomarna har haft **arbete** (sommars- eller extrajobb). Ungefär hälften av dem kan tänka sig att starta företag i framtiden, vilket är betydligt fler än de ungdomar som har föräldrar som är egna företagare. Ungefär hälften av högstadieungdomarna tror att de kommer att flytta från kommunen. Studier är den främsta anledningen att flytta för tjejerna jämfört med jobb för killarna. Tjejerna satsar mot högre utbildning, killarna mot gymnasieutbildning eller yrkesutbildning. Släkt, familj och eventuella kommande barn är den allra vanligaste anledningen som både killar och tjejer kan tänka sig för att flytta tillbaka. Killarna är överlag mer inriktade på att bo kvar. Värt att notera är att väldigt få av högstadieungdomarna helt avfärdar möjligheten att flytta tillbaka senare. Familj, släkt och uppväxtmiljön för eventuella kommande barn är det starkaste motivet för en återflytt bland både tjejer och killar.

Inledning

Hur är det att vara ung i Rättvik år 2010? Hur ser tjejer och killar i kommunen på sina liv och framtider? En väl fungerande kommunal ungdomspolitik måste bygga på kunskap om hur ungdomars situation ser ut i den egna kommunen, men också i allmänhet. Den måste mäta och förstå hur de offentliga insatser som görs lokalt påverkar ungas liv. Ungdomsstyrelsens Lupp-enkät (som står för Lokal UPPföljning av ungdomspolitiken) har utvecklats i samarbete med kommuner och forskare för att vara ett sådant verktyg. Enkätformulären, ett för högstadiet och ett för gymnasiet, spänner över områdena fritid, politik, inflytande, trygghet, hälsa, arbete och fritid. Frågorna tar med andra ord ett brett grepp på ungas livssituation. Fördelen med att använda denna enkät är att den dels är väl beprövad och dels öppnar möjligheter till jämförelser nationellt och regionalt.

Den här rapporten syftar till att med hjälp av Lupp ge en bild av hur unga i Rättviks kommun ser på sin nuvarande situation och sina framtida möjligheter. Den ska också sätta in en del av resultaten i ett vidare socialt och kulturellt sammanhang och jämföra dem med resultat från några andra dalakommuner. Rapporten ska ses som en utgångspunkt för fortsatt arbete med att förstå och förbättra situationen för unga i kommunen. Det är ett arbete som självklart ska ske i dialog med ungdomarna själva. Utöver detta finns möjligheter till fortsatt fördjupning inom enkätens olika delområden. Rapporten kompletteras med en PDF-fil där svaren på de allra flesta enkätfrågorna finns sammanställda. Enkätsvaren finns också tillgängliga på Ungdomsstyrelsens hemsida tillsammans med ett enkelt webbaserat verktyg för bearbetning, vilket ger ännu större möjligheter till fortsatt fördjupning. Intresserade inom skolan, elevhälsan, föreningslivet och övriga kommunala förvaltningar kommer förhoppningsvis att vilja arbeta vidare med de delar av enkäten som är av störst intresse för respektive verksamhet.

Att samverka kring Lupp

Sedan Lupp kom till 2001 har ett hundratal svenska kommuner genomfört enkäten, däribland flera dalakommuner. Genom att upprepa undersökningen kontinuerligt blir det möjligt att följa utvecklingen i den egna kommunen över tid, och se utfallet av de insatser som görs.

Den kommun som väljer att genomföra Lupp ansvarar själv för databearbetning och analys av det insamlade materialet. Kommunen kan välja att utföra arbetet internt, samarbeta med någon utomstående forskare eller välja en kombinationslösning. Ett problem är ofta att det blir för kostsamt att leja ut

bearbetning och analys samtidigt som kvaliteten på analysen blir låg om den utförs av lekmän. Dalarnas forskningsråd arbetar långsiktigt och i samarbete med andra regionala aktörer för att bygga upp forskning och utveckling kring regionens unga, deras situation och möjligheter. Mot bakgrund av tidigare erfarenheter av att ha arbetat med Lupp på kommunal och regional nivå ser vi stora vinster med en utökad samverkan kring den här typen av undersökningar. Den modell Dalarnas forskningsråd nu prövar, att bearbeta och analysera enkäter från flera kommuner samtidigt, håller inte bara nere kostnaderna utan ger också andra samordningsvinster. De senare består dels i att tid frigörs som kan användas för att göra en fördjupad analys, dels i möjligheter till jämförelser och erfarenhetsutbyte mellan de deltagande kommunerna. Varje kommun får i och med det ut mer av undersökningen jämfört med om den genomförts enskilt.

Metod

Fyra dalakommuner deltar i detta samverkansprojekt: Malung-Sälen, Rättvik, Säter och Älvdalen. Var och en av de fyra deltagande kommunerna har under hösten 2009 och början av 2010 genomfört Lupp bland sina högstadie- och/eller gymnasieelever. Ett par av kommunerna har valt att göra en totalundersökning, medan de övriga valt att koncentrera sig på en eller ett par årskurser på respektive stadium. Respektive kommuns ungdomskonsulent har haft huvudansvaret för att i samarbete med skolorna genomföra enkätundersökningen i den egna kommunen.

Enkäterna öppnades under oktober 2009. Ett första möte med de fyra kommunernas ungdomskonsulenter hölls i november samma år på Dalarnas forskningsråd. De medverkande kommunernas olika förutsättningar och förväntningar på Lupp diskuterades. Under januari och februari 2010 levererades enkätmaterial av Ungdomsstyrelsen till Dalarnas forskningråd. En stor svårighet i de flesta enkätundersökningar är att få god svarsfrekvens. Att enkäterna genomförts på lektionstid har bidragit till att vi i det här projektet i de flesta fall fått en hög andel svarande. Likaså har den tid och det engagemang som ungdomssamordnare, rektorer och lärare i respektive kommun lagt ned på att skapa praktiska förutsättningar och motivera ungdomar att delta varit väl investerad. Om detta inte fungerar brukar det vara svårt eller rent av omöjligt att uppnå den svarsfrekvens som behövs för att materialet ska gå att analysera.

Rättviks kommun valde att låta samtliga ungdomar i åk 7 och 8 på högstadiet samt i åk 2 på gymnasiet svara på enkätfrågorna. På högstadiet blev gensvaret stort. Totalt har 204 av 237 ungdomar i åk 7 och 8 besvarat enkäten, 91 tjejer och 113 killar. 87 procent av dessa ungdomar går på Rättviksskolan och 13 procent på Furudals Skola. Svarsfrekvensen bland dessa ungdomar ligger på 86 procent, vilket ger en god grund för analysen. På gymnasiet kom svarsfrekvensen bara upp i 43

procent vilket inte ger något statistiskt säkert svarsresultat. Vi har därför fått avstå från att analysera svaren från gymnasieeleverna i Rättvik.

Enkätmaterialen har bearbetats i statistikbearbetningsprogrammet SPSS. Resultatet av denna bearbetning har därefter analyserats mera ingående. Den pågående analysen presenterades för och diskuterades med ungdomskonsulenterna vid ett möte i mars 2010. Arbetet med bearbetning och analys har på Dalarnas forskningsråd involverat flera personer. Helena Kåks har skrivit inledning och slutdiskussion. Johanna Jansson har ansvarat för de kommunvisa körningarna i SPSS och även skrivit resultatdelen av rapporten. Johan Kostela har förberett statistikkörningarna genom att skapa datormodeller (syntaxer) för bearbetningen.

Resultaten presenteras genom diagram och texter under fem huvudrubriker, vilka täcker in de sju huvudområdena i enkätformuläret. Valet har fallit på att i första hand undersöka och analysera eventuella könsskillnader i materialet. De huvudfrågor vi ställer är: *Hur uppfattar unga tjejer respektive unga killar i Rättviks kommun sina liv och framtider? Vilka könsskillnader kan iakttagas i materialet och hur kan dessa förstås?* Valet att göra en analys baserad på kön motiveras av ett behov av ökad kunskap på området. Av betydelse är också att kön är den enda bakgrundsfaktor som fullt ut låter sig hanteras inom ramen för Lupp. Exempelvis social bakgrund, som också är en tung bakgrundsfaktor, låter sig inte lika enkelt definieras utifrån enkätmaterialen.

Resultatdelen följs av en avslutande del där de viktigaste resultaten sammanfattas och diskuteras.

Ungdomarnas bakgrunder

Unga utgör ingen homogen grupp. Ökad kunskap om och förståelse för ungas situation förutsätter kunskap om deras bakgrunder i ekonomisk, social och kulturell mening. Inte minst har föräldrars yrkesval och värderingar stor betydelse för hur ungdomar väljer att forma sina liv. Lupp-enkäten ger viss sådan bakgrundsinformation.

Samtliga högstadieungdomar som besvarat enkäten i Rättvik är svenska medborgare. 95 procent av dem är också födda i Sverige. Bara två procent – eller fyra av 204 ungdomar – är födda utom Europa. En något högre andel har en eller två föräldrar födda i andra länder.

70 procent av de ungdomarna bor med båda sina föräldrar. 20 procent bor ibland hos sin mamma och ibland hos sin pappa. Åtta procent bor enbart med den ena av föräldrarna och två procent bor inte med någon av föräldrarna. Nio av tio ungdomar bor i villa, radhus eller på en gård. Bara en av tio bor i lägenhet – ett förhållande som är karakteristiskt för mindre orter. I större städer är tvärtom det ”normala” att bo i lägenhet.

79 procent av högstadieungdomarna har mammor som arbetar. Fyra procent av ungdomarnas mammor är sjukskrivna. Sex procent är föräldralediga, studerande eller arbetslösa. Någon enstaka mamma är pensionerad/förtidspensionerad. Tio procent av ungdomarna säger att deras mamma antingen har en annan sysselsättning än dessa eller att de inte vet vilken sysselsättning hon har.

Också bland högstadieungdomarnas pappor är arbete den vanligaste sysselsättningen (89 procent). Någon enstaka elev har en pappa som studerar eller är föräldraledig. Lika ovanligt är det att papporna är pensionerade/förtidspensionerade eller sjukskrivna. Tre procent har en pappa som är arbetslös. Två procent av ungdomarna vet inte vad deras pappors nuvarande sysselsättning är. En lika stor andel säger att deras pappas sysselsättning är något annat än de alternativ de kunde välja mellan i enkäten

Fritid

Att ha en innehållsrik fritid med möjligheter till föreningsaktiviteter, kulturupplevelser, fysisk aktivitet, gemenskap och tillfällen att utöva inflytande påverkar både den fysiska hälsan och upplevelsen av att må bra. Fritiden ger utrymme för det under tonåren så viktiga identitetsskapande och genererar erfarenheter och ett socialt kapital som kan påverka både yrkesval och framtida möjligheter i vidare mening. Fritiden värderas också högt av de flesta unga människor. Många unga är engagerade i föreningar av olika slag. Den andelen sjunker dock på riksnivå, en utveckling som har sammankopplats med ökade utbildningskrav och ett ökat medieutbud.

De allra flesta högstadieungdomarna i Rättvik, ungefär 70 procent, tycker att de har lagom mycket fritid. Som diagrammet nedan visar är tjejer och killar ungefär lika nöjda. Något fler tjejer tycker att de har för lite fritid för att hinna med allt det vill göra. Omvänt tycker något fler killar att de har så mycket fritid att det inte vet hur de ska fylla den.

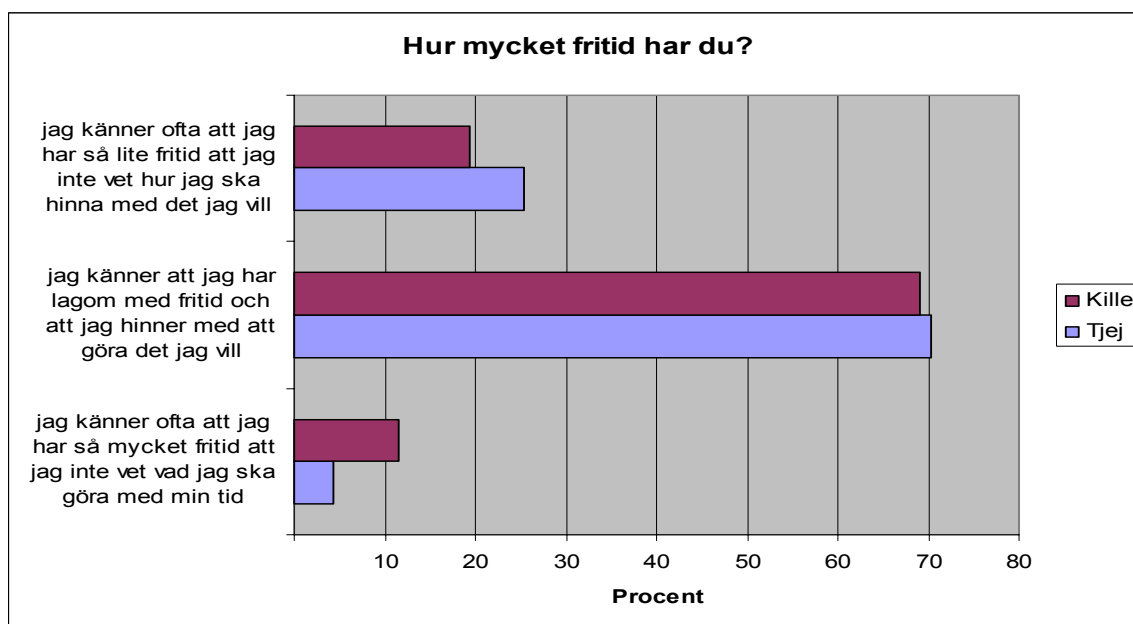

Fig 1. "Hur mycket fritid har du?" Högstadieungdomar fördelade på kön.

I enkäten framkommer att den vanligaste fritidssysselsättningen är att surfa och chatta på Internet. 57 procent av tjejerna och 45 procent av killarna gör det varje

dag. Den näst vanligaste fritidssysselsättningen är att skriva där hela 57 procent av tjejerna och 35 procent av killarna gör det varje dag.

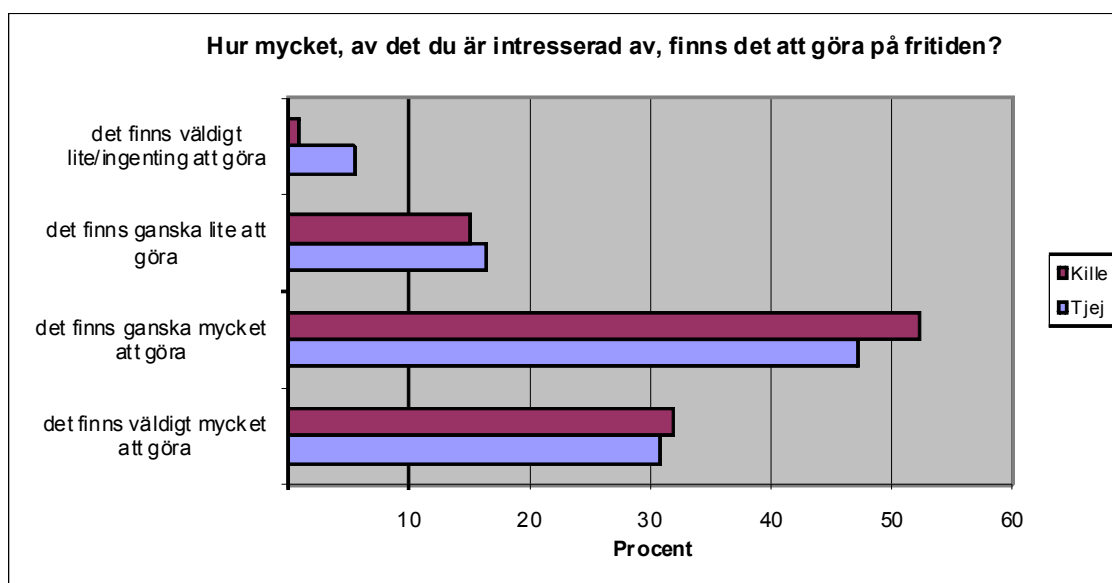

Fig 2. Hur mycket, av det du är intresserad av, finns att göra på fritiden? Högstadiungdomar fördelade på kön.

När det gäller fritidens innehåll är killarna lite mer nöjda än tjejerna, även om skillnaderna inte är så stora. Något fler killar tycker att det finns ganska eller väldigt mycket att göra i Rättvik. Något fler tjejer tycker att det finns antingen ganska lite eller väldigt lite/ingenting att göra.

Internet, idrott och kompisar

Vad gör då ungdomarna på sin fritid? Enkäten visar att den vanligaste fritidssysselsättningen är att surfa på internet och att chatta med kompisar över nätet. 57 procent av tjejerna gör det varje dag mot 45 procent av killarna. 33 procent av tjejerna gör det varje vecka mot 25 procent av killarna.

Den näst största fritidssysselsättningen är idrott. 60 procent av tjejerna och 63 procent av killarna idrottar i en klubb eller förening minst en gång i veckan. Det är även många som rör på sig utan att vara med i någon förening. 65 procent av tjejerna och 56 procent av killarna uppger att de tränar på egen hand minst en dag i veckan. En hel del av högstadiungdomarna gillar också att delta som åskådare i sportevenemang, och då en något högre andel killar. 22 procent av tjejerna och 23 procent av killarna gör det varje månad. Sju procent av tjejerna och 14 procent av killarna går på sportevenemang minst en gång i veckan.

Många av högstadieungdomarna i Rättvik umgås ofta med kompisar på fritiden (utöver det umgänge som försiggår på nätet). 33 procent av tjejerna gör det varje dag och 57 procent gör det varje vecka. 45 procent av killarna gör det varje dag och 44 procent varje vecka. 30 procent av tjejerna och 29 procent av killarna går runt på stan med kompisar minst en gång i veckan. Fem procent av tjejerna och sex procent av killarna går på fest varje vecka.

Sju procent av tjejerna går på café varje vecka och 39 procent varje månad. Det ser ungefär lika ut för killarna, sju procent går på café varje vecka och 38 procent varje månad. Det är fler som går frekvent på ungdomens hus, fritidsgård eller liknande. Två procent av tjejerna gör det varje dag och 13 procent varje vecka. Även två procent av killarna gör det varje dag medan något fler, 24 procent gör det varje vecka. 49 procent av tjejerna och 46 procent av killarna deltar i föreningsverksamhet minst en gång i veckan.

Musik, skateboard och skrivande

Det är många som sjunger, spelar eller skapar musik. 44 procent av tjejerna och 31 procent av killarna gör det minst en gång i veckan. Att träna dans eller spela teater är något som lockar betydligt fler tjejer än killar. 34 procent av tjejerna men bara sex procent av killarna gör det minst en gång i veckan. 29 procent av tjejerna och 23 procent av killarna uppger att de målar, syr eller håller på med någon annan skapande verksamhet minst en gång i veckan.

Det är få som går på konsert ofta på fritiden, endast tre procent av tjejerna och fyra procent av killarna gör det minst en gång i månaden. Något fler går på teater/musikal/dansuppvisning. Sju procent av tjejerna och fem procent av killarna gör det minst en gång i månaden. Två procent av tjejerna och fyra procent av killarna går på museum/utställning minst en gång i månaden.

Intresset för att vara ute i naturen är påfallande stort, inte minst bland tjejerna. 59 procent av tjejerna och 46 procent av killarna är det minst en gång i veckan. Det är betydligt fler killar än tjejer som jagar och/eller fiskar. 19 procent av killarna och tre procent av tjejerna gör det minst en gång i veckan. Att åka skateboard och/eller snowboard är populärt i Rättvik, och allra mest omtyckt är den sysselsättningen bland tjejerna. 25 procent av tjejerna och 19 procent av killarna uppger att de åker skateboard eller snowboard minst en gång i veckan under säsongen. Det är många fler killar än tjejer som mekar med bilar/motorcyklar/skotrar eller andra tekniska saker på fritiden. 31 procent av killarna och fyra procent av tjejerna gör det minst en gång i veckan. Det är många som läser på fritiden, 70 procent av tjejerna och 58 procent av killarna. Att skriva är också något som många gillar. Mer än hälften (57 procent) av tjejerna gör det varje dag mot 35 procent av killarna. 20 procent av tjejerna och 27 procent av killarna gör det varje vecka.

En stor del av högstadieungdomarna hjälper till hemma med hushållssysslor. Det är lite vanligare bland tjejer än bland killar. 87 procent av tjejerna och 82 procent av killarna säger att de gör det minst en gång i veckan.

Sammantaget finns det alltså på vissa områden ganska stora könsskillnader vad gäller högstadieungdomarnas fritidsintressen. Killar och tjejer gör till stor del olika saker på sin fritid. Men det finns också saker som i lika hög grad intresserar både killar och tjejer, som att surfa och chatta på internet och träffa kompisar. Enkäten säger dock inget om innehållet i nätanvändningen och umgänget med vänner. Det är mycket möjligt att killar och tjejer använder sig av Internet på olika sätt. Likaså att mönstren för socialt umgänge ser olika ut.

I enkäten ingick frågan: ”Finns det något du skulle vilja göra på din fritid som du inte gör på grund av att du är kille eller tjej?” 13 procent av tjejerna och elva procent av killarna svarar ja på den frågan. 51 procent av killarna svarar att det inte finns det, mot bara 39 procent av tjejerna. Resten uppger att de inte vet. Svaren kan tolkas som att tjejerna i det här avseendet uppfattar sig som något mer begränsade än killarna.

Stort föreningsengagemang

Enkätsvaren visar att många av de fritidssysselsättningar som högstadieungdomarna i Rättvik ägnar sig åt sker på eget initiativ. Samtidigt finns det också ett stort föreningsengagemang, och då i synnerhet bland tjejerna. 61 procent av tjejerna och 52 procent av killarna är aktiva medlemmar i en idrottsförening/klubb. 40 procent av tjejerna och elva procent av killarna är aktiva medlemmar i någon hobbyförening. 30 procent av tjejerna och tio procent av killarna är aktiva medlemmar i en kulturförening.

Intresset för friluftsföreningar är totalt något lägre, 19 procent av tjejerna och elva procent av killarna är aktiva medlemmar. Sex procent av killarna och en procent av tjejerna är aktiva medlemmar i någon dator- eller spelförening. Det är få som är medlemmar i någon religiös förening eller församling, fyra procent av tjejerna och två procent av killarna är aktiva medlemmar.

Samhällsfrågor och politik är inget som engagerar högstadieungdomarna på deras fritid. Två procent av tjejerna och ingen kille är aktiva medlemmar i någon förening eller organisation för samhällsfrågor. En procent av tjejerna och fyra procent av killarna är aktiva medlemmar i något politiskt parti eller ungdomsförbund. 19 procent av tjejerna och elva procent av killarna är aktiva medlemmar i en skolförening. En procent av tjejerna och sju procent av killarna är aktiva medlemmar i supporterklubb och 13 procent av tjejerna och 15 procent av killarna är aktiva i någon annan form av förening.

Högstadieungdomarna fick också frågan ”I hur stor utsträckning känner du att du kan vara med och påverka föreningens verksamhet?” Som diagrammet nedan

visar är intresset för att vara med och påverka störst hos tjejerna. Det är inte konstigt mot bakgrund av att det också är de som är mest föreningsaktiva. Fler tjejer än killar tycker att de kan påverka för lite.

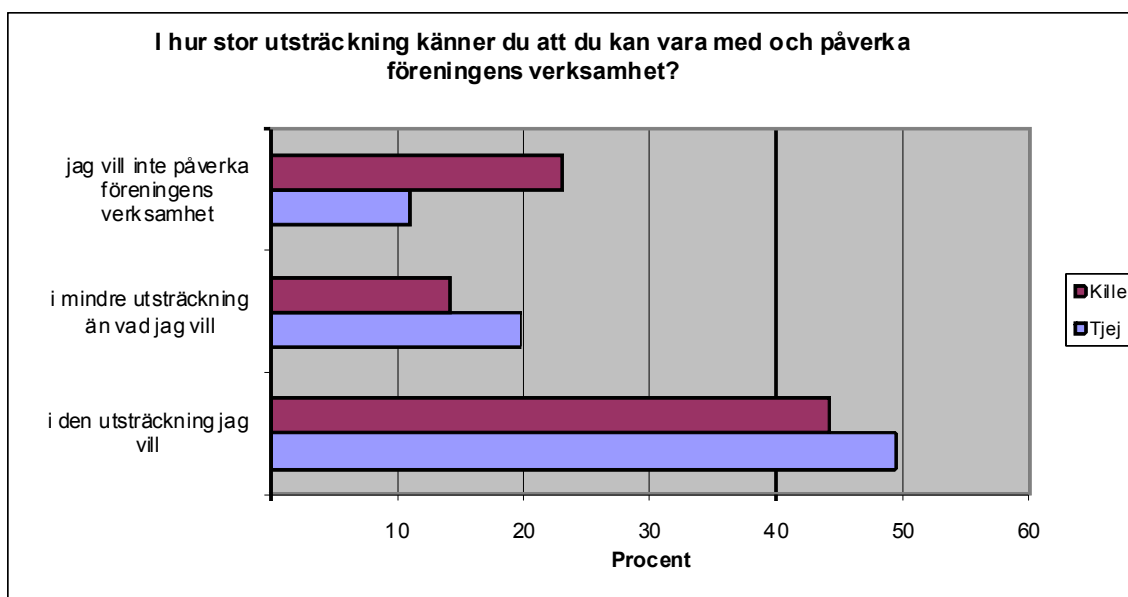

Fig 3. "I hur stor utsträckning känner du att du kan vara med och påverka föreningens verksamhet?" Högstadiungdomar fördelade på kön.

Enkäten innehöll också frågor om ungdomarnas resvanor. 44 procent av tjejerna och 41 procent av killarna har under de senaste 12 månaderna gjort någon semester eller nöjesresa som varat minst en vecka inom Sverige. 25 procent av tjejerna och 40 procent av killarna har gjort en motsvarande resa utomlands. 31 procent av tjejerna och 20 procent av killarna har inte gjort någon resa, varken i Sverige eller utomlands som varat minst en vecka under samma tidsperiod. Merparten av ungdomarna uppger att de aldrig har varit utanför Sverige i sällskap av sina föräldrar. Bland de ungdomar som varit utomlands är killarna i majoritet.

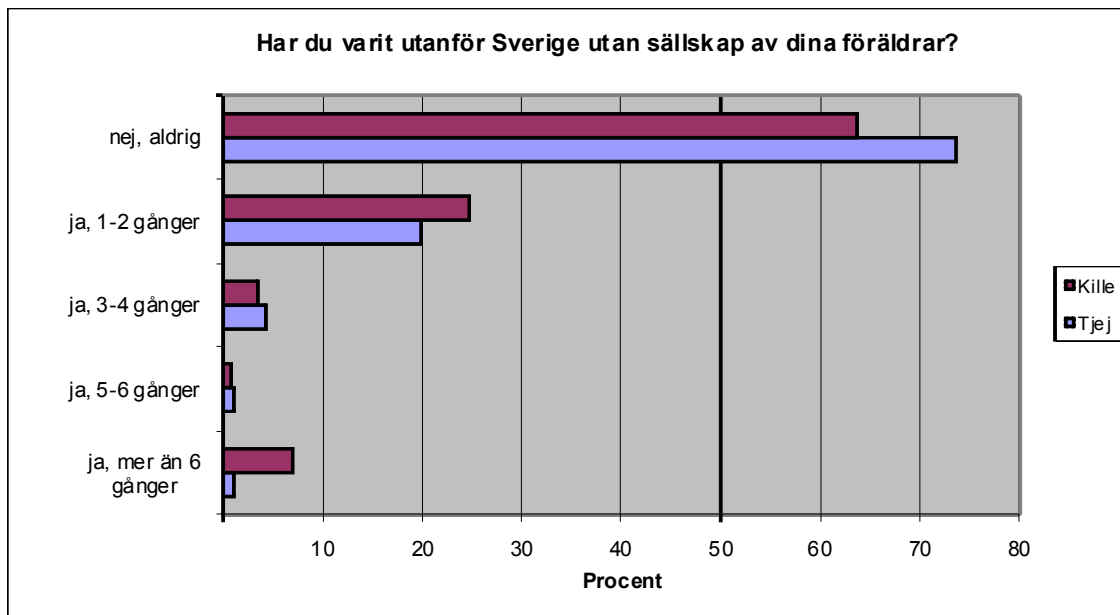

Fig 4. Har du varit utanför Sverige i sällskap av dina föräldrar? Högstadiungdomar fördelade på kön.

Hälften av de ungdomar som varit på utlandssemester uppger att avsikten med resan främst har varit just att ha semester. För 16 procent av tjejerna och 14 procent av killarna har huvudsyftet med resan varit att besöka släkt eller vänner. Sju procent av tjejerna har studerat (ex språkresa) utomlands. Fem procent av killarna har arbetat utomlands. Lika stor andel har varit volontärer. Tre procent har studerat (ex. språkresa) utomlands och två procent har varit på ungdomsutbyte.

I enkäten tillfrågas de ungdomar som inte har arbetat, studerat, varit volontär eller varit på ungdomsutbyte utomlands vad som behövs för att de ska göra det. 26 procent av tjejerna och 28 procent av killarna svarar att de skulle behöva mer pengar. 19 procent av tjejerna och 21 procent av killarna uppger att de behöver få tillåtelse från föräldrarna. 17 procent av tjejerna och 13 procent av killarna skulle behöva mer information om hur de ska göra för att komma iväg. 18 procent av tjejerna och 27 procent av killarna svarar att de inte är intresserade av att åka utomlands för att arbeta, studera, vara volontär eller delta i ungdomsutbyte.

Skola

Ungdomar tillbringar en stor del av sin vakna tid i skolan. Grundskolan är obligatorisk och gymnasieskolan har i praktiken kommit att uppfattas så, även om bara tre av fyra går ut gymnasiet med godkända betyg. Skolans betydelse har i realiteten ökat i och med att allt fler i förlängningen går – och förväntas gå – vidare till högskolan. Samtidigt har skolan också utpekats som den arena där mycket av den ökade stress uppkommer som många unga känner, och då särskilt unga kvinnor.

Skolan har ett tydligt uppdrag vad gäller att arbeta för ökad demokrati. Den ska ge kunskaper om det demokratiska systemet samt genom att verka i demokratiska former ge eleverna verktyg för att delta i demokratiska processer. Skolverket har kunnat konstatera stora brister i landet vad gäller elevinflytande, men också en minskad vilja hos många ungdomar att utöva inflytande.

Bra stämning i skolan – men också mobbing

I enkäten får högstadiel eleverna ta ställning till en rad påståenden om skolan. De får välja mellan svarsalternativen: Stämmer mycket bra, stämmer ganska bra, stämmer varken bra eller dåligt, stämmer ganska dåligt och stämmer mycket dåligt.

Det första påståendet är ”det är bra stämning i skolan”. De flesta, både tjejer (77 procent) och killar (76 procent) tycker att påståendet stämmer ganska eller mycket bra. En mindre grupp, 8 procent av tjejerna och 6 procent av killarna, tycker att det stämmer ganska eller mycket dåligt. Övriga förhåller sig neutrala.

Mobbing är ett problem på skolan, tycker många. 35 procent av killarna tycker att det stämmer ganska eller mycket bra, mot 25 procent av tjejerna. 37 procent av killarna och 49 procent av tjejerna tycker att det stämmer ganska eller mycket dåligt. Merparten av ungdomarna tycker att skolan agerar vid fall av mobbing bland elever, men det finns också de som är kritiska. 18 procent av tjejerna och 10 procent av killarna ger i det fallet skolan underbetyg.

Är främlingsfientlighet ett problem i skolan? 8 procent av tjejerna svarar ja på den frågan jämfört med hela 20 procent av killarna. 52 procent av tjejerna tycker det stämmer mycket eller ganska dåligt mot 40 procent av killarna. Sexuella trakasserier är det ganska få av tjejerna som uppfattar som ett problem i skolan. Bara 7 procent av dem tycker det stämmer bra eller mycket bra att det finns ett sådant problem. Däremot ser hela 19 procent av ett sådant problem. 70 procent av tjejerna och 57 procent av killarna tycker att det stämmer ganska eller mycket dåligt att sexuella trakasserier utgör ett problem i skolan.

Elever och lärare bemöter varandra med respekt i skolan. Det påståendet stämmer ganska eller mycket bra tycker 63 procent av tjejerna och 56 procent av killarna. Elva procent av tjejerna och 10 procent av killarna är av helt motsatt åsikt. Övriga förhåller sig neutrala. Om en lärare kränker en elev agerar skolan, säger 54 procent av tjejerna och 55 procent av killarna. 14 procent av tjejerna tycker däremot att det stämmer ganska eller mycket dåligt, mot 21 procent av killarna.

Det finns alltså en hel del könsskillnader vad gäller synen på vad som utgör problem i skolan, och på vad skolpersonalen gör för att hantera dessa. Ser då högstadieungdomarna några skillnader mellan tjejer och killar vad gäller de förutsättningar som erbjuds? Får pojkar bättre möjligheter än flickor? Ja, det tycker 18 procent av tjejerna och 13 procent av killarna. 45 procent av tjejerna säger däremot att det stämmer ganska eller mycket dåligt, jämfört med 54 procent av killarna. Det omvända, att flickor har bättre möjligheter än pojkar, stämmer ganska eller mycket bra säger tolv procent av tjejerna att det stämmer ganska eller mycket bra, jämfört med hela 37 procent av killarna. 54 procent av tjejerna håller inte med jämfört med 36 procent av killarna. Såväl tjejer som killar tycker sig alltså se att det motsatta könet får fördelar – med stor övervikt för killarna.

Skolan uppmuntrar till delaktighet och inflytande

Att göra ungdomarna medvetna om vad delaktighet och inflytande innebär är en viktig del av skolans demokratifostran. 39 procent av tjejerna tycker det stämmer ganska eller mycket bra att de har fått veta vad de ska ha inflytande över i skolan. 23 procent tycker att det stämmer ganska eller mycket dåligt. Bland killarna är det hela 57 procent som tycker att de fått ganska bra eller bra information om sina möjligheter att påverka. Åtta procent håller inte med.

Att skolan uppmuntrar elever att aktivt medverka i klassråd och elevråd håller 62 procent av tjejerna och 58 procent av killarna med om. 15 procent av samtliga ungdomar tycker inte att det stämmer. Andelen unga som tycker att elevrådet tas på allvar av personalen i skolan är ungefär lika stor. 62 procent av tjejerna och 59 procent av killarna har angivit svarsalternativet ”stämmer mycket bra” eller ”stämmer ganska bra”. Tio procent av tjejerna och tolv procent av killarna håller inte alls med.

Högstadieungdomarna fick också ta ställning till påståendet ”det finns tillräckligt många ämnen att välja på inom elevens val”. Tjejer har delade meningar i den frågan. 47 procent tycker att det stämmer ganska eller mycket bra. 32 procent anser att det stämmer ganska eller mycket dåligt. Killarna är mer nöjda med utbudet av ämnen inom det individuella valet. 61 procent tycker att det stämmer ganska eller mycket bra. 23 procent tycker att det stämmer ganska eller mycket dåligt.

Högstadieleverna får även ta ställning till vad de tycker om följande områden i skolan: Skolmiljön, skolbiblioteket, skolmaten, schemat och möjligheten att få extra

hjälp och stöd vid behov. Av tjejerna tycker 61 procent att skolmiljön är ganska eller mycket bra och motsvarande siffra för killarna är 75 procent. 19 procent av tjejerna och 6 procent av killarna att den är ganska eller mycket dålig

Skolbiblioteket får högt betyg. 67 procent av tjejerna att det är ganska eller mycket bra, motsvarande andel för killarna är 75 procent. 13 procent av samtliga ungdomar tycker att det är ganska eller mycket dåligt.

Det finns ett stort missnöje vad gäller skolmaten. 67 procent av tjejerna och 57 procent av killarna tycker att den är ganska eller mycket dålig. 13 procent av tjejerna och 21 procent av killarna tycker att maten är ganska bra medan två procent av tjejerna och fyra procent av killarna tycker att den är mycket bra.

51 procent av tjejerna och 56 procent av killarna tycker schemat är ganska eller mycket bra. 19 procent av tjejerna och 21 procent av killarna anser att det är ganska eller mycket dåligt.

Eleverna är relativt nöjda med möjligheten till extra hjälp och stöd vid behov.

44 procent av tjejerna och 36 procent av killarna bedömer att de har mycket bra möjlighet till det. 37 procent av tjejerna och 35 procent av killarna har valt svarsalternativet ”ganska bra”. Tre procent av tjejerna och sex procent av killarna ger skolan underbetyg.

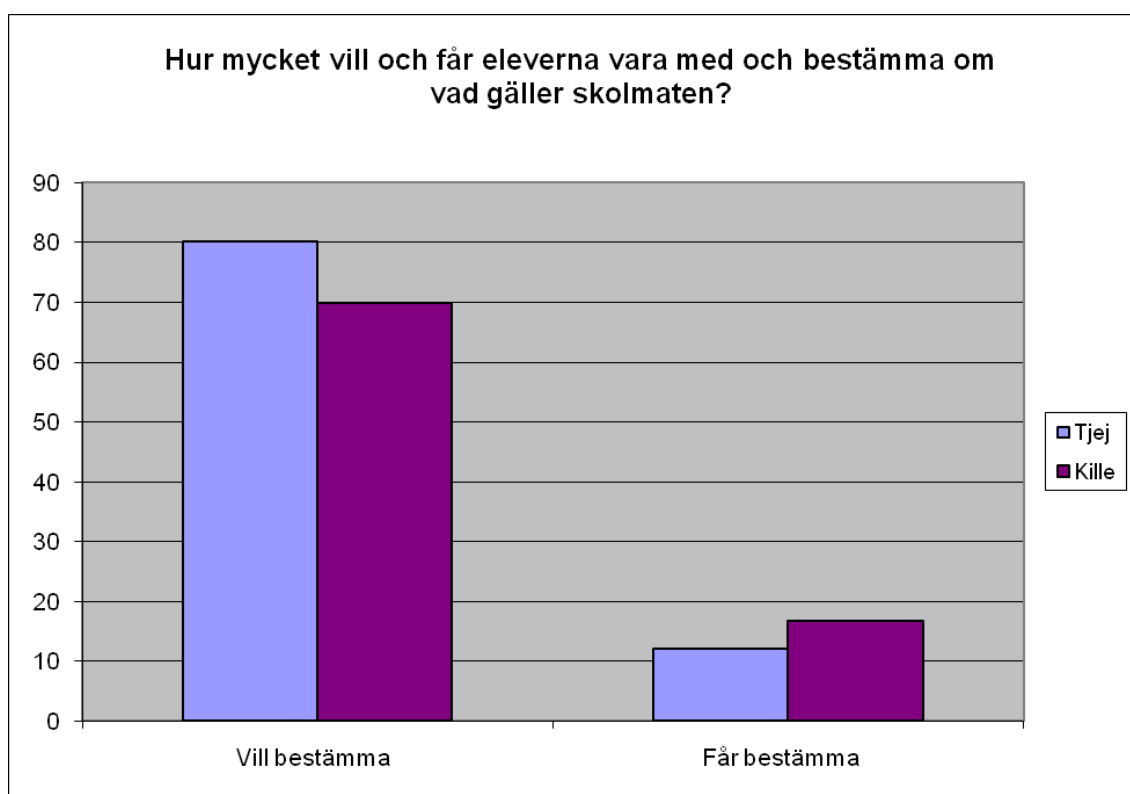

Fig 7. Hur mycket vill och får eleverna vara med och bestämma vad gäller skolmaten? Högstadiungdomar uppdelade på kön.

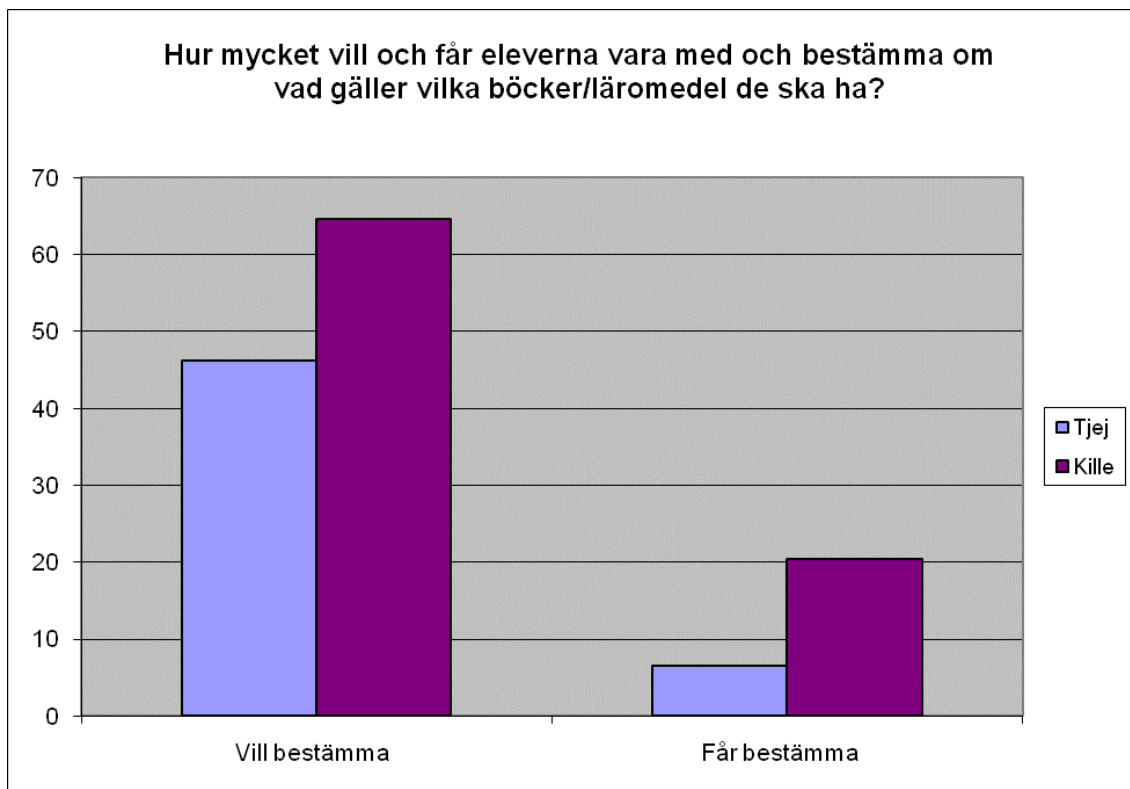

Fig 6. Hur mycket vill och får eleverna vara med och bestämma vad gäller utemiljön? Högstadiungdomar uppdelade på kön.

Den största skillnaden mellan hur tjejer respektive killar ser på sina möjligheter till inflytande i skolan gäller läromedlen. En betydligt större andel killar än tjejer skulle vilja ha mer att säga till om där. Killarna tycker att de har mer att säga till om än tjejerna – men glappet mellan att vilja och känna att man får påverka är fortfarande mycket stort.

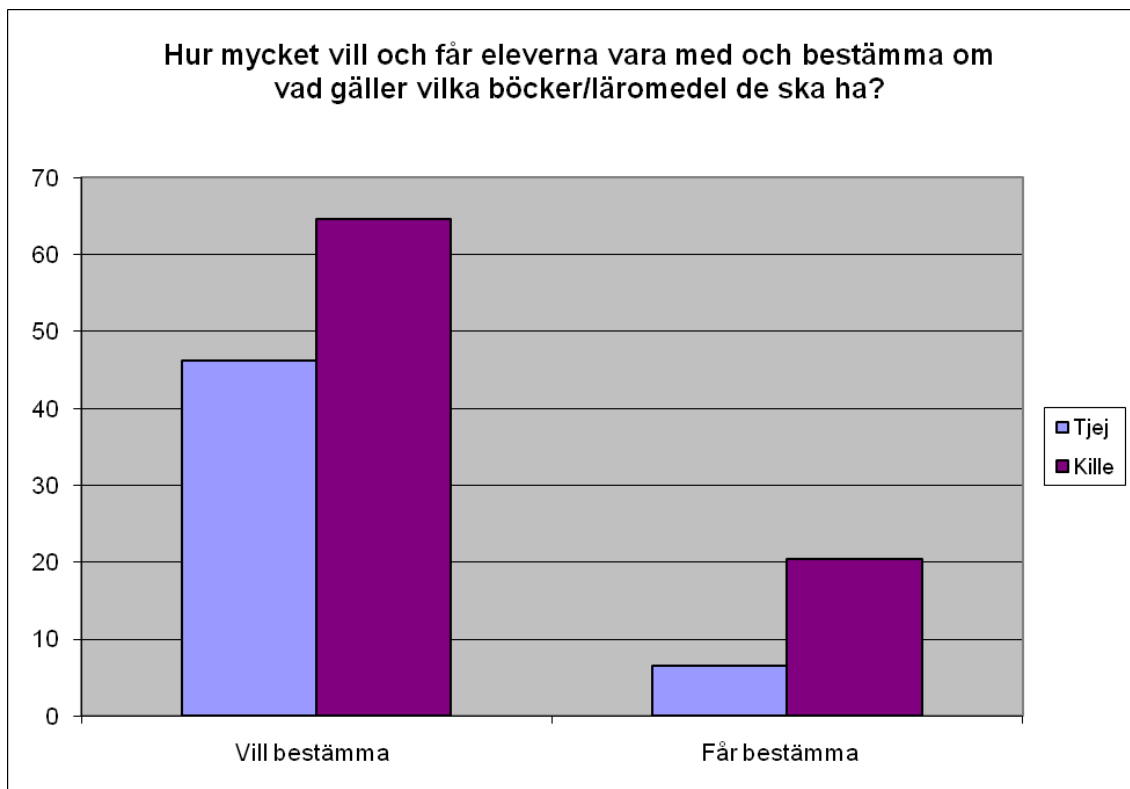

Fig 5. Hur mycket vill och får ungdomarna vara med och bestämma om vilka läromedel de ska ha? Högstadiungdomar fördelade på kön.

Det är inte så många elever, varken killar eller tjejer, som uppger att de brukar skolka. 80 procent av tjejerna och 73 procent av killarna säger att de inte gör det. 17 procent av tjejerna och 16 procent av killarna gör det någon gång per termin. Endast en procent av tjejerna skolkar flera gånger i månaden och två procent flera gånger i veckan. Av killarna skolkar fyra procent någon gång i månaden och två procent flera gånger i månaden.

Politik och inflytande

Av rapporten *Unga medborgare* (2003) framgår det att personlig övertygelse om att den politiska utvecklingen går att påverka är avhängig kunskap om demokrati och samhällsfrågor. Sådan tilltro hos unga påverkas också starkt av föräldrars attityder, vilka i sin tur hänger samman med utbildningsnivå och bakgrund. Antalet medlemmar i de politiska partierna har minskat nationellt under senare årtionden. Det är en trend som märks i alla åldersgrupper, men som är mest markant bland unga män. Det minskade medlemskapet i politiska partier utgör ett problem eftersom rekryteringsbasen av unga politiker till kommun, landsting och riksdag samtidigt minskar. Det finns en spridd uppfattning om att unga hellre engagerar sig för sakfrågor än partipolitik. Detta förhållande stämmer, men är inte unikt för kategorin ungdomar utan gäller för alla åldersgrupper. Nationella undersökningar visar att en relativt stor andel unga vill vara med och påverka utvecklingen, men trots detta tar få kontakt med politiker. Unga kvinnor och unga med högutbildade föräldrar är här något mer aktiva.

Litet intresse för politik

Intresset för politik är lågt bland Rättviks högstadieungdomar. 89 procent av tjejerna och 76 procent av killarna uppger att de är helt ointresserade eller inte särskilt intresserade. Det intresse som trots allt finns står killarna för. 24 procent av killarna säger att de är ganska eller mycket intresserade av politik. Bara nio procent av tjejerna säger att de är ganska intresserade och ingen enda att de är mycket intresserade. När frågan istället formuleras som "Hur intresserad är du av samhällsfrågor?" säger nästan en fjärdedel av ungdomarna, och nästan lika många tjejer som killar, att de är ganska eller mycket intresserade. Merparten av högstadieungdomarna uttrycker dock ointresse även för samhällsfrågor.

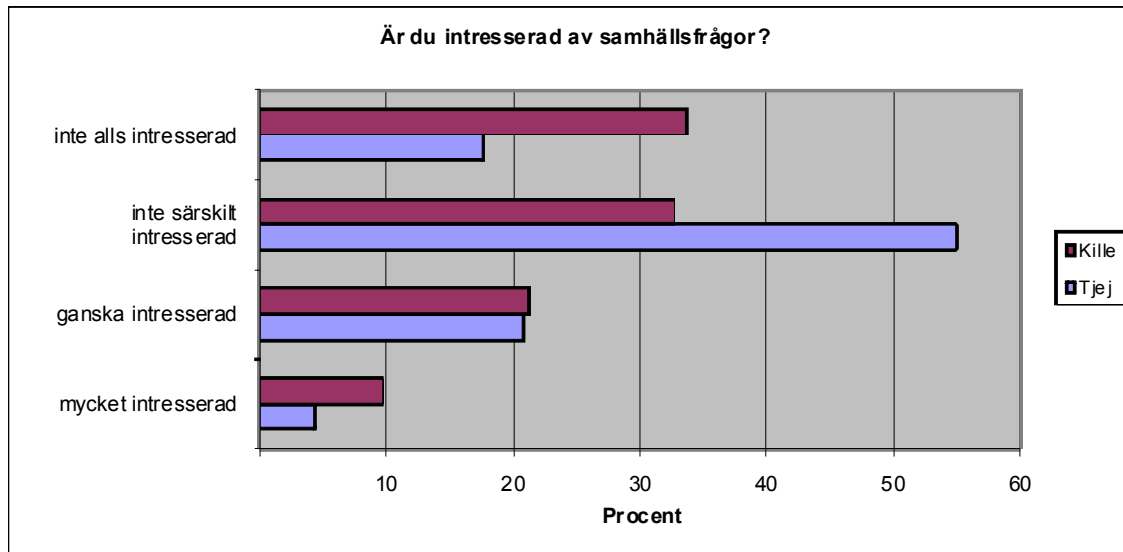

Fig 9. "Är du intresserad av samhällsfrågor?" Högstadiungdomar uppdelade på kön.

På frågan "Hur intresserad är du av vad som händer i andra länder?" svarar över hälften av högstadiungdomarna att de är ganska eller mycket intresserade. Övriga säger att de antingen inte är särskilt intresserade eller att de helt saknar intresse. Killarna markerar i högre grad än tjejerna ett totalt ointresse.

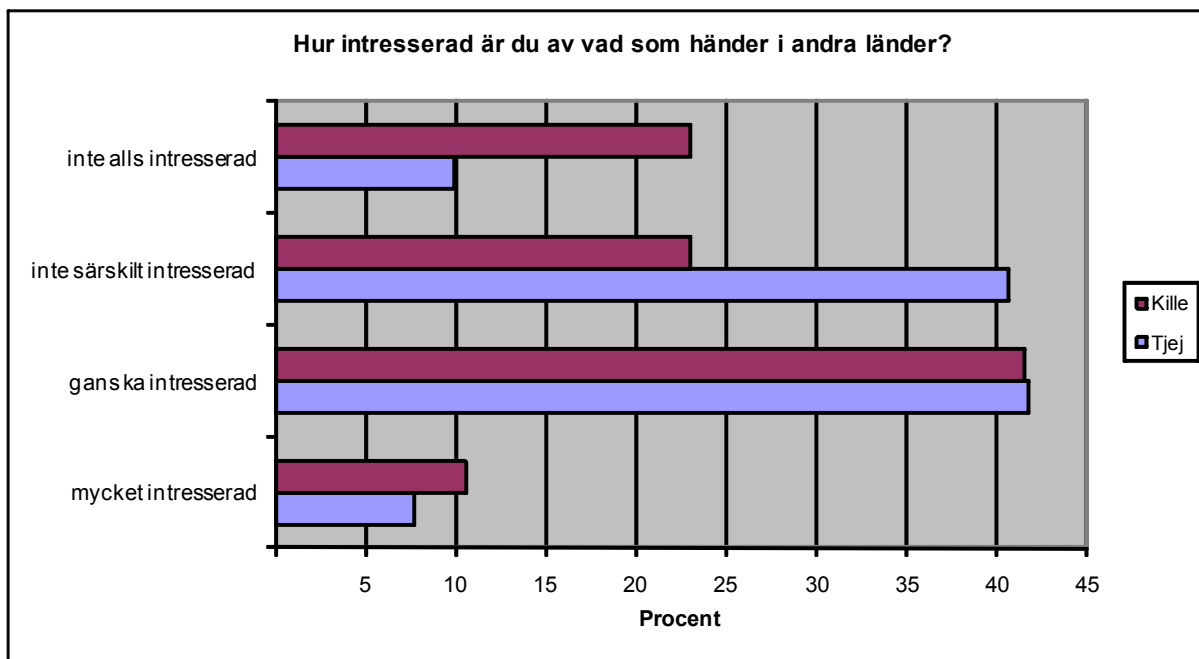

Fig 10. "Hur intresserad är du av vad som händer i andra länder?" Högstadiungdomar uppdelade på kön.

Fyra av tio högstadieungdomar i Rättvik vill vara med och påverka i frågor som rör kommunen. Sex av tio säger sig inte vilja det. 46 procent av tjejerna och 40 procent av killarna upplever dock att de helt saknar eller har ganska små möjligheter att föra fram sina åsikter till dem som bestämmer i kommunen. Bland de ungdomar som tycker sig ha ganska stora möjligheter att påverka dominerar killarna. 23 procent av killarna mot bara sju procent av tjejerna svarar så. Två procent av ungdomarna tycker sig ha mycket stora möjligheter att påverka. Det bör även tilläggas att en relativt stor del svarar ”vet inte” (37 procent av tjejerna och 40 procent av killarna).

Viktigt att träffa politiker – men få vill göra det

På frågan ”Vilken är anledningen till att du inte vill vara med och påverka?” svarar tjejer och killar lite olika. Det vanligaste svaret både bland tjejer och killar är att de inte är tillräckligt intresserade. 43 procent av tjejerna och 31 procent av killarna svarar det. 28 procent av killarna tycker att de kan för lite, mot 21 procent av tjejerna. 17 procent av killarna och 11 procent av tjejerna tror att det inte spelar någon roll vad de tycker – politikerna kommer ändå inte att lyssna.

Vilken är anledningen till att du inte vill vara med och påverka?	Tjej	Kille
jag kan för lite om hur jag ska göra	20,9%	27,7%
jag är inte tillräckligt intresserad	42,9%	30,9%
jag har inte tid	18,7%	13,8%
jag tror inte att det spelar någon roll, de som bestämmer lyssnar nog inte i alla fall	11,0%	17,0%
jag är på väg att flytta från kommunen	1,1%	1,1%
annat	5,5%	9,6%

Fig 11. ”Vilken är anledningen till att du inte vill vara med och påverka?” Högstadieungdomar uppdelade på kön.

På frågan vem de skulle vända sig till om de skulle vilja påverka så svarar 47 procent av tjejerna och 34 procent av killarna att de inte vet. Övriga svar fördelar sig i huvudsak mellan personliga kontakter och organisationer av olika slag. Få säger att de skulle ta kontakt med en politiker eller tjänsteman. Här är det möjligt att beteckningen ”tjänsteman” är missledande. Hur många av högstadieungdomarna uppfattar exempelvis de anställda på Ungdomens hus som tjänstemän?

Till vem eller vart vänder du dig om du vill påverka något i kommunen?	Tjej	Kille
personlig kontakt/någon jag känner	15,7%	14,1%
politiskt parti eller politiskt ungdomsförbund	9,3%	11,4%
förening eller organisation	2,8%	8,7%
tjänstemän eller politiker	6,5%	6,7%
någon organiserad ungdomsgrupp som jobbar med inflytande (exempelvis ungdomsråd eller ungdomsfullmäktige)	9,3%	7,4%
vill inte påverka	4,6%	6,0%
annat	4,6%	5,4%
vet inte	47,2%	34,2%
medierna	0,0%	6,0%

Fig 12. Till vem eller vart vänder du dig om du vill påverka något i kommunen? Högstadiungdomar uppdelade på kön.

Samtidigt som bara 40 procent av högstadiungdomarna säger sig vilja vara med och påverka i kommunen är det hela 68 procent av tjejerna och 58 procent av killarna tycker att det är ganska eller mycket viktigt att grupper av ungdomar och beslutsfattare i kommunen träffas och diskuterar. Den största delen av ungdomarna vill dock inte själva träffa beslutsfattare i kommunen. 31 procent av tjejerna och 24 procent av killarna kan tänka sig att göra det. Relativt få avfärdar behovet av att ungdomar och politiker träffas och diskuterar, och då fler killar än tjejer (tolv procent bland killarna och fyra procent bland tjejerna).

Trygghet och hälsa

Många unga skattar i nationella undersökningar den egna hälsan som god, men det finns också många som säger sig må dåligt. Unga kvinnor skattar sin hälsa som sämre än vad unga män gör. Under de två senaste decennierna har psykiska problem blivit allt vanligare bland unga, något som ofta tolkas som ett tecken på ökad stress. Mest utsatta är unga kvinnor. År 1989 gav nio procent av dessa i en undersökning uttryck för oro, ängslan och stress. År 2005 hade andelen ökat till 30 procent. Enligt utredningen *Ungdomar och stress och psykisk ohälsa* (2006) framkallas mycket av denna stress i skolan, där allt för mycket skolarbete utom skoltid går ut över ungdomars möjligheter till fritidsaktiviteter och umgänge med kompisar. Unga kvinnor uttrycker också i högre grad en känsla av otrygghet när det gäller att vistas i offentliga miljöer, och då särskilt kvällstid.

Också ungdomars alkoholkonsumtion har ökat betydligt sedan början av 1990-talet. Ökningen är störst bland unga kvinnor, även om unga män fortfarande dricker mer. Rökning ökat sedan 1970-talet och unga kvinnor röker mer än unga män. Det går att skönja en svag ökning av unga som behandlas för narkotikamissbruk, något som är lite vanligare bland unga män.

Trygghet

Om du tänker tillbaka på det senaste halvåret, har något av följande hänt dig?	Tjej	Kille
jag har inte vågat gå ut	4,3%	4,4%
någon har hotat mig	8,7%	6,1%
någon har stulit från mig	5,4%	5,3%
jag har blivit utsatt för misshandel	2,2%	,9%
inget av detta har hänt mig	79,3%	82,5%
jag har blivit utsatt för sexuellt våld/utnyttjande	0,0%	,9%

Fig 13. "Om du tänker tillbaka på det senaste halvåret, har något av följande hänt dig?" Högstadiungdomar uppdelade på kön.

De flesta, både tjejer (86 procent) och killar (86 procent) känner sig trygga utomhus i sitt bostadsområde på dagen. Tolv procent av tjejerna och tio procent av killarna känner sig oftast trygga i den situationen medan två procent av tjejerna och en procent av killarna inte gör det.

Något färre känner sig alltid trygga i sitt bostadsområde på kvällen (51 procent av tjejerna och 74 procent av killarna). 43 procent av tjejerna och 20 procent av killarna känner sig oftast trygga då medan sju procent av tjejerna och tre procent av killarna inte gör det.

De flesta känner sig alltid trygga på väg till eller ifrån skolan (85 procent av tjejerna och 88 procent av killarna). 14 procent av tjejerna och nio procent av killarna känner sig oftast trygga då. Endast en procent av tjejerna och lika få av killarna känner sig inte trygga i den situationen.

Den största delen av högstadieläverna känner sig även trygga i klassrummet. 74 procent av tjejerna och 87 procent av killarna svarar att de gör det. 24 procent av tjejerna och tio procent av killarna känner sig oftast trygga där medan två procent av tjejerna och lika många av killarna inte gör det.

70 procent av tjejerna och 87 procent av killarna känner sig alltid trygga på rasterna i skolan. 26 procent av tjejerna och 19 procent av killarna gör det oftast. Tre procent av tjejerna och en procent av killarna gör det inte.

Något färre tjejer (56 procent) än killar (73 procent) känner sig alltid trygga på Ungdomens hus, fritidsgård eller liknande. 40 procent av tjejerna och 21 procent av killarna gör det oftast. Fyra procent av tjejerna och tre procent av killarna känner sig inte trygga där.

Ungefär hälften känner sig alltid trygga på diskotek eller annat nöjesställe (42 procent av tjejerna och 57 procent av killarna). 48 procent av tjejerna och 37 procent av killarna känner sig oftast trygga där. Sju procent av tjejerna och tre procent av killarna känner sig inte trygga i den situationen.

Ute på stan, på allmän plats, känner sig 66 procent av tjejerna och 73 procent av killarna sig alltid trygga. 30 procent av tjejerna och 23 procent av killarna känner sig oftast trygga där medan tre procent av tjejerna och en procent av killarna inte gör det.

På buss, tåg, tunnelbana eller liknande känner sig något fler killar (60 procent) än tjejer (45 procent) alltid trygga. 47 procent av tjejerna och 35 procent av killarna känner sig oftast trygga där medan sex procent av tjejerna och tre procent av killarna inte gör det.

I hemmen känner sig de flesta trygga. 96 procent av tjejerna och 91 procent av killarna gör det alltid. Tre procent av tjejerna och lika stor del killar känner sig oftast trygga där. Fyra procent av killarna men ingen tjej känner sig inte trygg i hemmet.

Mobbing och utfrysning

De flesta högstadieläver i Rättvik har inte blivit utsatta för mobbing eller utfrysning under det senaste halvåret. 84 procent av tjejerna och 90 procent av killarna har svarat att de inte blivit det. 17 procent av tjejerna och nio procent av killarna har däremot uppgivit att de blivit det. De som blivit mobbade eller utfrysade får svara på

var det skett. Bland tjejerna är det vanligast att mobbingen skett på rasterna i skolan. 54 procent svarar att så har varit fallet. 15 procent av tjejerna har varit utsatta för mobbing via telefonsamtal, sms, e-post eller hemsida. Tolv procent uppger att de har blivit mobbade eller utfrysta i klassrummet. Åtta procent har blivit det på diskotek eller annat nöjesställe. Fyra procent har utsatts för mobbing eller utfrysning på väg till eller från skolan och lika många har blivit det på Ungdomens hus, fritidsgård eller liknande. Fyra procent har angivit svarsalternativet annat.

Killarnas resultat visar en större spridning mellan ställen de blivit mobbade på. Lika stora andelar (13 procent) har uppgivit något av följande svarsalternativ, i klassrummet, på rasterna i skolan och via telefonsamtal, sms, e-post eller hemsida. Åtta procent har uppgivit att de skett på diskotek eller annat nöjesställe. Fem procent har uppgivit följande ställen: på väg till eller från skolan, på Ungdomens hus fritidsgård eller liknande, utomhus i mitt bostadsområde både på kvällen och på dagen, på träningen, i en föreningslokal, ute på stan på allmän plats, på buss, tåg tunnelbana eller liknande, i hemmet och i någon annans bostad. Tre procent har uppgivit svarsalternativet "annat".

De flesta har svarat att de själva inte har deltagit i mobbing eller utfrysning det senaste halvåret. 90 procent av tjejerna och 88 procent av killarna uppger att de inte har gjort det. Nio procent av tjejerna och tolv procent av killarna svarar däremot att de gjort det.

Tjejer har oftare ont och svårt att sova

När Rättviks högstadiееlever själva får bedöma sin hälsa säger tre av fyra att de mår mycket eller ganska bra. Något fler tjejer än killar skattar sin hälsa högt. En handfull killar – men inga tjejer – säger sig må riktigt dåligt.

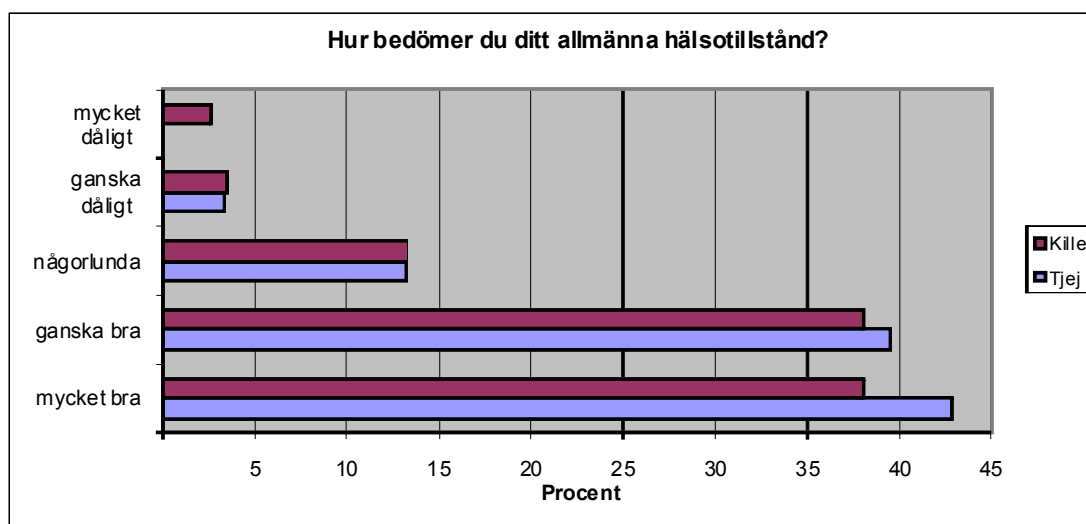

Fig 14. "Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd?" Högstadieningdomar uppdelade på kön.

55 procent av tjejerna bedömer att de inte är sjuka lika ofta som andra och 36 procent bedömer att de är sjuka ungefär lika ofta som andra. Nio procent uppger att de är sjuka oftare än andra. Resultatet ser väldigt lika ut för killarna. 52 procent bedömer att de inte är sjuka lika ofta som andra och 36 procent att de är sjuka ungefär lika ofta som andra. Precis som bland tjejerna uppger nio procent att de är sjuka oftare än andra.

I en enkäten tillfrågas ungdomarna om de har haft besvär med följande: huvudvärk, ont i magen, svårt att somna, känt dig stressad, trött under dagarna och sovit dåligt på natten. Svaren redovisas i följande tabeller. Av svaren framgår att tjejerna nästan genomgående har större problem av det här slaget än killarna. De har oftare huvudvärk, ont i magen och svårt att sova. De känner sig också betydligt mer stressade än killarna.

74 procent av tjejerna och 68 procent av killarna känner sig trötta under dagarna minst en gång i veckan. Fler tjejer (61 procent) än killar (42 procent) känner sig stressade minst en gång i veckan. 41 procent av tjejerna och 29 procent av killarna lider av huvudvärk minst en gång i veckan. 31 procent av tjejerna och 19 procent av killarna har ont i magen minst en gång i veckan. Lika stor del (37 procent) av tjejerna och killarna sover dåligt på nätterna minst en gång i veckan.

Mellan matvanor, motion, drogvanor och hälsa finns ett starkt samband. Högstadiel eleverna har fått svara på frågor hur ofta det händer att de hoppar över lunchen och/eller äter snabbmat, godis eller snacks. De har också fått frågor om hur ofta de tränar och om de använder droger av olika slag. Svaren som visas i tabellerna nedan pekar även här mot att det finns vissa könsskillnader. Tjejerna hoppar oftare än killarna över frukosten och lunchen och de äter mer godis och snacks. Däremot äter tjejer och killar ungefär lika mycket snabbmat.

34 procent av tjejerna och 24 procent av killarna hoppar över frukosten minst en gång i veckan. 24 procent av tjejerna och 16 procent av killarna hoppar över lunchen minst en gång i veckan. 14 procent av tjejerna och 19 procent av killarna äter snabbmat minst en gång i veckan. 79 procent av tjejerna och 71 procent av killarna äter godis eller snacks minst en gång i veckan.

På frågan om hur ofta eleverna tränar så att de blir andfådda eller svettas svarar 66 procent av tjejerna att de gör det flera gånger i veckan och sex procent att de gör det varje dag. 17 procent gör det en gång i veckan och nio procent någon gång i månaden. Tre procent tränar så att de blir andfådda eller svettas mer sällan än någon gång i månaden eller aldrig. Det är fler killar än tjejer som tränar varje dag (20 procent) men något färre som tränar flera gånger i veckan (57 procent). 13 procent tränar en gång i veckan och två procent någon gång i månaden. Fyra procent tränar mer sällan eller aldrig.

Droger

I enkäten tillfrågas högstadieeleverna hur ofta de gör följande: röker cigaretter, snusar, dricker folköl, dricker starköl/starkcider/alkoläsk/vin/sprit. Svaren redovisas i tabellerna nedan:

Röka cigaretter	Tjej	Kille
Aldrig	85,7%	80,5%
En gång om året eller mera sällan	4,4%	6,2%
Några gånger per år	3,3%	2,7%
Någon gång i månaden	2,2%	2,7%
En gång i veckan	1,1%	,9%
Flera gånger i veckan	1,1%	,0%
Varje dag	2,2%	5,3%

Snusa	Tjej	Kille
Aldrig	97,8%	81,4%
En gång om året eller mera sällan	,0%	8,0%
Några gånger per år	1,1%	,9%
Någon gång i månaden	,0%	1,8%
En gång i veckan	,0%	,9%
Flera gånger i veckan	,0%	1,8%
Varje dag	1,1%	3,5%

Dricka folköl	Tjej	Kille
Aldrig	85,7%	73,5%
En gång om året eller mera sällan	4,4%	8,8%
Några gånger per år	5,5%	4,4%
Någon gång i månaden	3,3%	5,3%
En gång i veckan	,0%	,9%
Flera gånger i veckan	,0%	,9%
Varje dag	1,1%	4,4%

Dricka starköl/starkcider/alkoläsk/vin/sprit	Tjej	Kille
Aldrig	76,9%	72,6%
En gång om året eller mera sällan	8,8%	8,0%
Några gånger per år	5,5%	8,0%
Någon gång i månaden	6,6%	4,4%
En gång i veckan	,0%	,9%
Varje dag	2,2%	4,4%

Fig 25-28. Användning av cigaretter, snus och alkohol bland högstadieungdomar, uppdelat på kön.

15 procent av tjejerna uppger att de inte dricker alkohol. Av dem som dricker alkohol är det vanligast att man får tag i det från kompisar eller kompisars syskon. Näst vanligast (15 procent) att tjejerna får tag på alkohol på något annat sätt än de svarsalternativ som går att välja på i enkäten. 12 procent får alkohol från sina föräldrar utan lov och nio procent får det från föräldrarna med lov. Nio procent får det från någon annan vuxen som bjuder och lika många från någon annan vuxen som köper ut. Sex procent får tag i alkohol genom sina syskon. Bland killarna är det elva procent som uppger att de inte dricker alkohol. Det vanligaste sättet att få tag i alkohol för dem som dricker det är genom någon vuxen som köper ut åt dem (19 procent). Det näst vanligaste sättet är få från föräldrarna med lov (17 procent). 15 procent får från kompisar eller kompisars syskon. Nio procent får alkohol från någon vuxen som bjuder och lika många får tag i det på något annat sätt än de svarsalternativ som går att välja mellan. Åtta procent uppger att de tillverkar själva och sex procent att de får från syskon. Två procent tar från föräldrarna utan lov och lika många köper själv folköl. Två procent uppger även att de handlar alkohol i ett grannland.

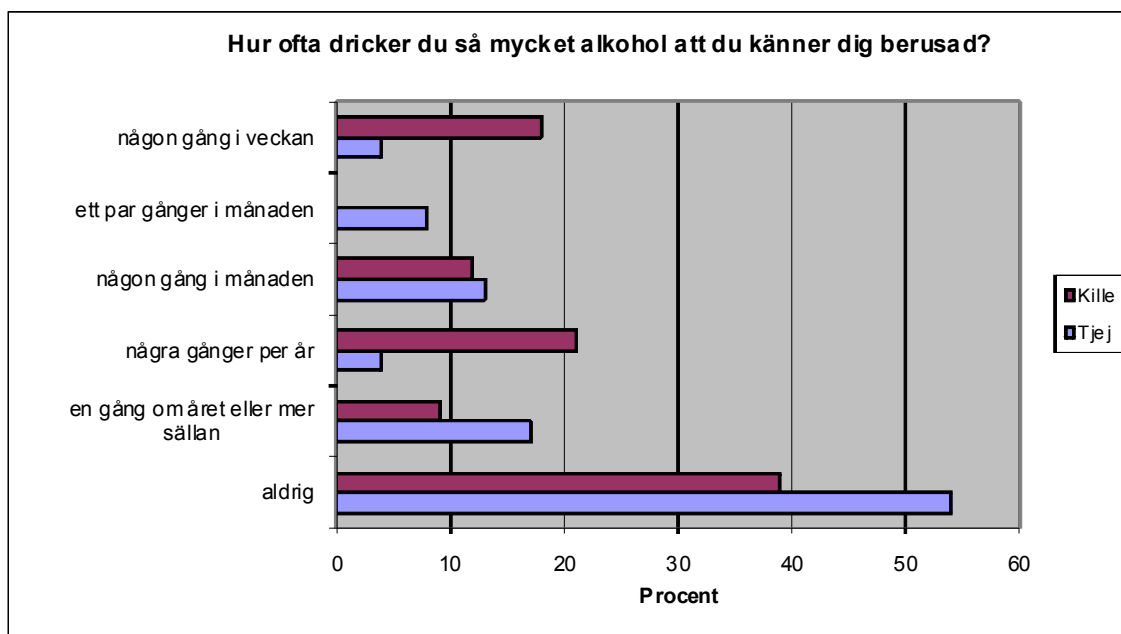

Fig 29. "Hur ofta dricker du så mycket att du känner dig berusad?" Högstadiungdomar uppdelat på kön.

65 procent av ungdomarna på högstadiet uppger att de inte får dricka alkohol för sina föräldrar. Sex procent svarar att de får det medan 27 procent inte vet om de får det eller inte.

De allra flesta har aldrig använt hasch eller marijuana (98 procent av tjejerna och 97 procent av killarna). En procent av tjejerna och lika många av killarna har svarat att de använt hasch eller marijuana 2-10 gånger. En procent av tjejerna och tre procent av killarna har använt det mer än 20 gånger. Resultatet ser väldigt lika ut vad gäller annan narkotika än hasch eller marijuana. 99 procent av tjejerna och 97 procent av killarna har aldrig använt det. En procent av killarna uppger att de använt det mer än en gång. En procent av tjejerna och tre procent av killarna har använt andra droger än hasch eller marijuana mer än 20 gånger.

Resultatet visar att de flesta heller aldrig rökt (78 procent av tjejerna och 76 procent av killarna). 90 procent av tjejerna och 79 procent av killarna har aldrig snusat. De flesta har heller aldrig druckit sig berusade (84 procent av tjejerna och 81 procent av killarna). Tre procent av tjejerna och lika många av killarna var elva år när de drack sig berusade för första gången. Två procent av tjejerna och tre procent av killarna var tolv år när de gjorde det första gången. Tre procent av tjejerna och sju procent av killarna var 13 år. Fyra procent av tjejerna och lika många av killarna var 14 år. En procent av killarna men ingen av tjejerna var 15 år första gången. 97 procent av tjejerna och 96 procent av killarna har aldrig provat hasch eller

marijuana. En procent av tjejerna och två procent av killarna var elva år eller yngre när de gjorde det första gången.

Orättvis behandling

Av tjejerna är det 58 procent och av killarna 65 procent som aldrig under det senaste halvåret upplevt att de blivit orättvist behandlade på ett sätt som gjort att de känt sig kränkta. 36 procent av tjejerna och 27 procent av killarna har upplevt det någon gång. Fyra procent av tjejerna och sex procent av killarna har varit med om det flera gånger.

33 procent av tjejerna har blivit orättvist behandlade av andra elever och 28 procent av skolans personal. 20 procent har blivit det av någon i deras familj. Nio procent uppger att de blivit orättvist behandlad av något annat än de svarsalternativ som gick att välja på i enkäten. Fyra procent har blivit orättvist behandlade av någon annan privatperson. Två procent har blivit det av polisen/rättsväsendet och lika många av socialtjänsten eller någon organisation eller förening. Liksom tjejerna anger den största gruppen av killar att de blivit orättvist behandlade av andra elever (26 procent) och 21 procent att de blivit det av skolans personal. Elva procent har blivit orättvist behandlade av någon i deras egen familj. Tio procent uppger att de blivit orättvist behandlade av någonting annat än de svarsalternativ som fanns att välja på. Sju procent har blivit orättvist behandlade av polisen/rättsväsendet och lika många av en organisation eller förening och av en annan privatperson. Fem procent har blivit orättvist behandlade av socialtjänsten och lika många av sjukvården. Tre procent har blivit orättvist behandlade av restaurang eller diskotek.

Av tjejerna uppger 30 procent att de blivit orättvist behandlade av någon annan orsak än de svarsalternativ de kunnat välja mellan. 28 procent vet inte varför de blivit orättvist behandlade. 15 procent har blivit orättvist behandlade på grund av sitt utseende. Sex procent har blivit orättvist behandlade på grund av sitt kön och lika många för sin ålder. Fyra procent har blivit orättvist behandlade för sin sexuella läggning, lika många för funktionsnedsättning och för religion. Två procent har blivit orättvist behandlade på grund av utländsk bakgrund eller hudfärg. 24 procent av killarna har blivit orättvist behandlade av någon orsak som inte finns representerad bland svarsalternativen. Lika många vet inte varför de blivit det. Tio procent har blivit orättvist behandlade på grund av kön och lika många på grund av funktionsnedsättning. Åtta procent har blivit det på grund av utländsk bakgrund eller hudfärg. Lika många har blivit det på grund av ålder och av utseende. Sex procent har blivit det på grund av sin sexuella läggning och fyra procent för sin religion.

Arbete och framtid

Det tar allt längre tid för unga människor att etablera sig på arbetsmarknaden. Den relativt linjära processen som tidigare var frågan om hur mycket utsträckning ersatts av ”jojo-övergångar” där unga går mellan utbildning, tillfälliga arbeten, arbetslöshet, arbetsmarknadsåtgärder, utlandsvistelser etc. För vissa är den utdragna processen ofrivillig, för andra närmast ett ideal. På sikt är det naturligtvis viktigt att etablera sig på arbetsmarknaden, eftersom arbetet är den arena som i stor utsträckning ger tillträde till andra arenor förknippade med vuxenlivet, som ett eget boende, möjligheter att försörja en familj etc. För många högstadieselever ter sig arbetslivet nog ändå ganska avlägset.

Erfarenheter av extraarbete eller sommarjobb kan betyda mycket för den som är ung genom att det ger en viss ekonomisk självständighet och ökar självkänslan, men även genom att det ger erfarenheter och kontakter som kan vara till nytta senare. Ökade utbildningskrav, ökad specialisering och en svår situation på arbetsmarknaden innebär dock att det inte är så lätt för ungdomar varken att få extraarbete eller sommarjobb. Det gäller förstås i synnerhet högstadieungdomar.

Framtidsplaner formas både i relation till ”ärvda” värderingar och till impulser från andra håll.

Arbete

Merparten av högstadieungdomarna i Rättvik jobbar inte extra. 89 procent av tjejerna och 79 procent av killarna svarar nej på frågan om de har något arbete. Elva procent av tjejerna och 18 procent av killarna har extrajobb. Sex procent av tjejerna uppger att de arbetar minst en gång i veckan och tre procent att de gör det minst en gång i månaden. Två procent arbetar mindre än en gång i månaden. Åtta procent av killarna arbetar minst en gång i veckan och fem procent minst en gång i månaden. Fyra procent arbetar mindre än en gång i månaden. Elva procent av tjejerna och tolv procent av killarna har sökt extrajobb utan att lyckas. Resten har inte gjort det.

Av tjejerna hade 23 procent och av killarna 35 procent ett sommarjobb föregående sommar. Den största delen hade det inte (77 procent av tjejerna och 62 procent av killarna). Av tjejerna fick tolv procent sommarjobbet genom någon i deras egen familj. Väldigt få (fyra procent) fick det genom släkt, bekanta eller genom att själv kontakta arbetsplatsen. 14 procent av killarna fick jobbet genom någon i deras egen familj och tolv procent fick det genom någon annan släkting eller folk de känner. Fem procent kontaktade själva arbetsplatsen. Åtta procent av tjejerna och tolv procent av killarna har sökt sommarjobb utan att lyckas.

Enkäten innehåller inga frågor om vad ungdomarna vill arbeta med i framtiden, däremot om de kan tänka sig att starta företag längre fram. För ungefär hälften av ungdomarna (48 procent av tjejerna och 51 procent av killarna) är det tänkbart. En stor del (50 procent av tjejerna och 38 procent av killarna) vet inte om de kan tänka sig det eller inte. Två procent av tjejerna och sex procent av killarna kan inte tänka sig att starta företag. 30 procent av ungdomarna har någon förälder med eget företag. Det är alltså fler än de som växt upp i en företagarfamilj som kan tänka sig att starta företag.

Framtid

Högstadiungdomarna fick frågan ”om du hade alla möjligheter, vad skulle du då helst göra direkt efter grundskolan?” Som diagrammet nedan visar är det vanligaste svaret att gå en gymnasieutbildning i en annan kommun. En lite högre andel killar än tjejer anger det alternativet. Därefter kommer alternativet att gå en gymnasieutbildning i hemkommunen. Nästan en av tio skulle helst vilja börja jobba, och då betydligt fler killar än tjejer. Många vet inte vad de skulle vilja göra, bland tjejerna över 20 procent.

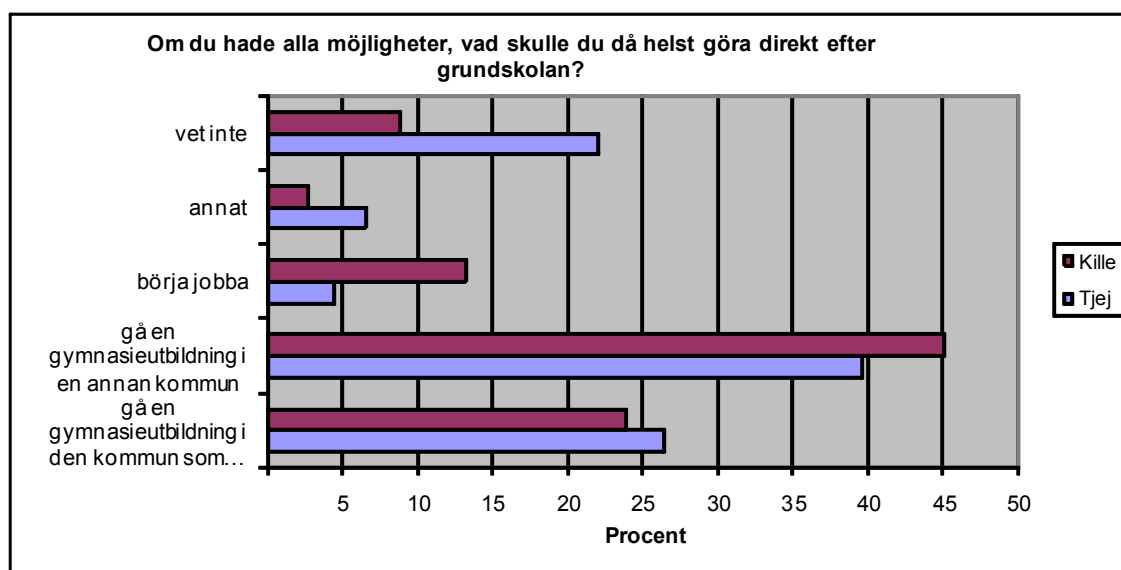

Fig 30. ”Om du hade alla möjligheter, vad skulle du då helst göra direkt efter grundskolan? Högstadiungdomar uppdelat på kön.

En annan fråga handlade om eventuella planer på att så småningom stanna i eller flytta från kommunen. De flesta tjejer (53 procent) svarar att de inte vet om de kommer att flytta. 44 procent tror att de kommer att göra det. Bara tre procent tror att de kommer att stanna. Det är fler killar (51 procent) än tjejer som tror att de

kommer att flytta från kommunen men även fler som tror att de inte kommer att göra det (13 procent). 29 procent har svarat att de inte vet.

Studier är den vanligaste (25 procent) orsaken till varför tjejerna uppger att de kan tänka sig att flytta från kommunen. 21 procent kan tänka sig att lämna kommunen för jobb och lika många för flick-/pojkvän eller kompisar. 20 procent kan tänka sig att flytta för att prova på något nytt. Sju procent vet inte varför de kan tänka sig att göra det och fem procent uppger att det beror på något annat än de svarsalternativ de kunde välja mellan.

41 procent av killarna kan tänka sig att lämna kommunen för jobb och 21 procent för flick-/pojkvän eller kompisar. 20 procent kan tänka sig att lämna kommunen för studier och 13 procent för att prova på något nytt. Tre procent vet inte varför de kan tänka sig att flytta och lika många har svarat att det beror på något annat än de svarsalternativ de kunde välja mellan.

Vad skulle då kunna få ungdomarna att flytta tillbaka? 27 procent av tjejerna uppger att närheten till släkt och familj skulle kunna få dem att flytta tillbaka igen. 17 procent kan tänka sig att flytta tillbaka för att ge eventuella barn en bättre miljö att växa upp i. 15 procent anger jobb som en möjlig anledning och lika många flick-/pojkvän eller kompisar. 13 procent uppger att de inte vet vad som skulle kunna få dem att flytta tillbaka och åtta procent svarar att ingenting kommer att kunna få dem att göra det. Två procent kan tänka sig att flytta tillbaka på grund av studier och lika många på grund av bostadssituationen i kommunen. Två procent väljer svarsalternativet ”annat”.

Av killarna uppger 24 procent att närheten till släkt och familj skulle kunna få dem att flytta tillbaka. 19 procent kan tänka sig att flytta tillbaka för att ge eventuella barn en bättre uppväxtmiljö. 18 procent kan tänka sig att göra det på grund av jobb och 14 procent på grund av flick-/pojkvän eller kompisar. Nio procent vet inte vad som skulle kunna få dem att flytta tillbaka och sex procent skulle kunna tänka sig att göra det för studier. Fem procent uppger att ingenting kan få dem att flytta tillbaka och lika många har valt svarsalternativet ”annat”. En procent uppger att bostadssituationen skulle kunna få dem att flytta tillbaka.

När ungdomarna får frågan ”om du hade alla möjligheter, var skulle du då helst vilja bo om tio år?” är två populära alternativ utomlands respektive i en storstad i Sverige. En fjärdedel av alla killar och en femtedel av alla tjejer skulle vilja bo utomlands. En fjärdedel av alla tjejer och en femtedel av alla killar skulle vilja bo i en svensk storstad. Ett populärt alternativ bland killarna är också ”där jag bor nu”. Var fjärde kille har angett det alternativet, jämfört med mindre än var tionde tjej. Bland tjejerna är ovissheten störst. 30 procent av tjejerna säger att de inte vet var de skulle vilja bo.

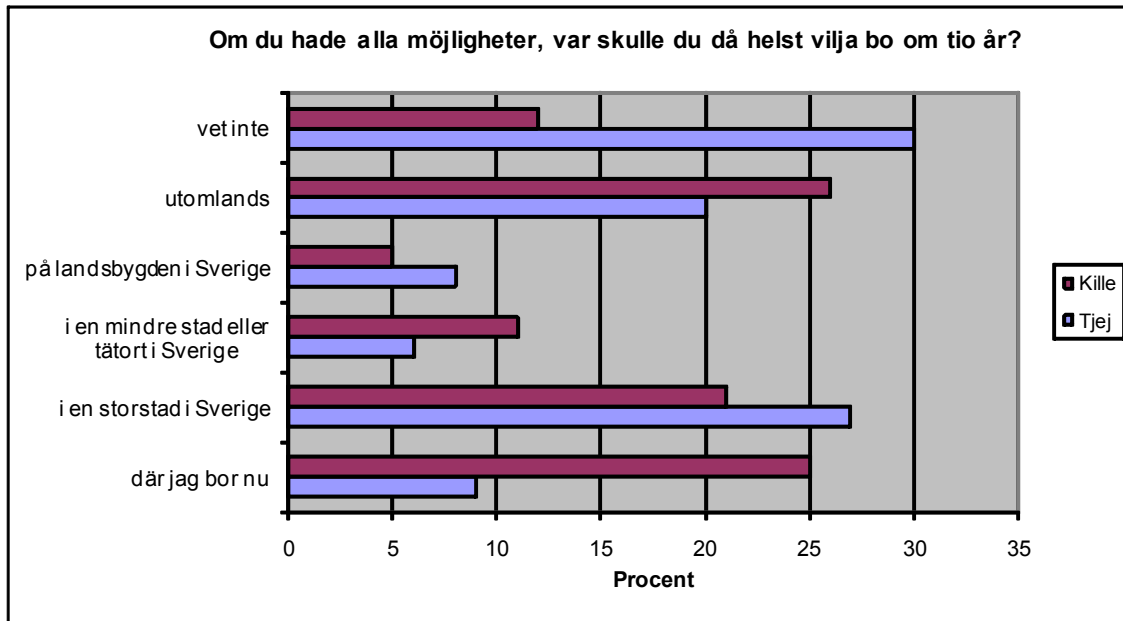

Fig 31. "Om du hade alla möjligheter, var skulle du då helst vilja bo om tio år?" Högstadiungdomar uppdelat på kön.

Vad gäller framtida utbildning är det många, och då i synnerhet bland tjejerna som inte har någon riktigt klar bild av hur de vill att framtiden ska se ut. Som diagrammet nedan visar vet 46 procent inte vilken högsta utbildning de planerar att gå.

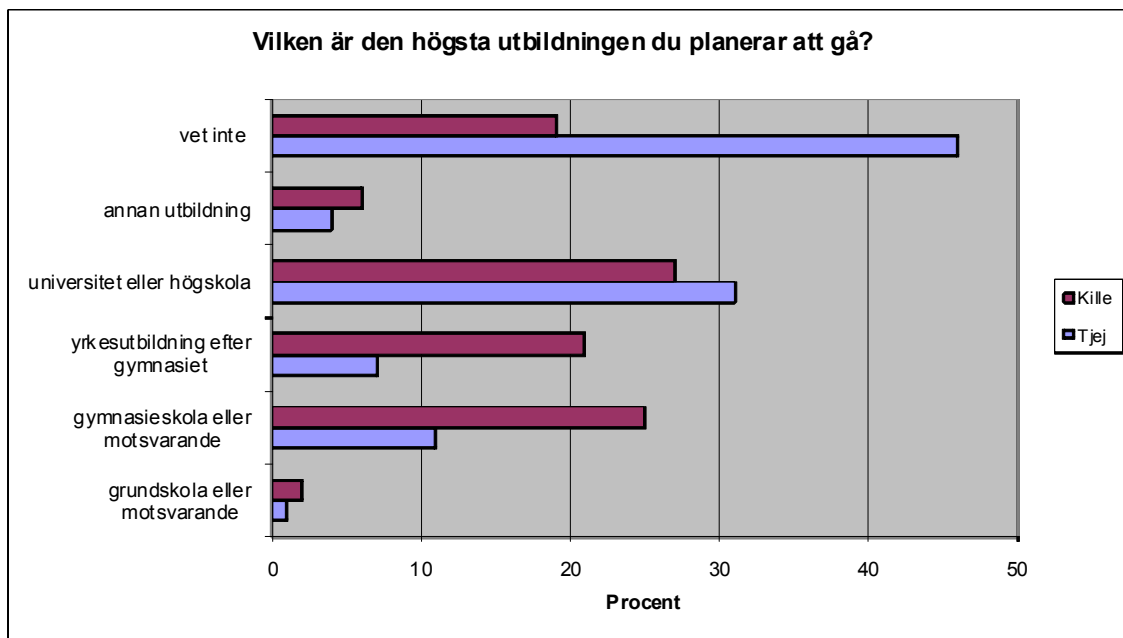

Fig 32. "Vilken är den högsta utbildningen du planerar att gå?" Högstadiungdomar fördelat på kön.

Mer än var fjärde högstadiellev i Rättvik vill så småningom in på universitet eller högskola. En betydligt högre andel killar än tjejer säger att den högsta utbildning de planerar att gå är en gymnasieutbildning eller en yrkesutbildning efter gymnasiet.

Sammanfattande diskussion

Ungdomars vardagsliv ser sinsemellan både lika och olika ut. Som ung går det att ta del av och ingå i samma globala ungdomskultur i princip överallt. Tv, musik, webbsajter, datorspel och andra medier skapar en delvis gemensam verklighet och gemensamma sätt att kommunicera. Detta bidrar till att överbrygga skillnader ungdomar emellan. Samtidigt är det inte ovidkommande var man växer upp. Uppväxtorten ger specifika förutsättningar i form av exempelvis ett visst utbud av fritidsaktiviteter, transportmöjligheter och närhet till natur respektive urbana miljöer. Utöver detta bidrar kön, klass och etnicitet starkt till att ge individer och grupper av unga olika uppväxtvillkor.

Rättvik är en av kommunerna i Siljansbygden. Kommunen har 11 000 invånare och omfattar flera olika typer av uppväxtmiljöer, från mer tätbefolkade områden till ren glesbygd. Som de flesta kommuner utanför storstadsområdena dras kommunen med ett födelseunderskott (antalet födda är färre än antalet döda). Det är ett faktum som ett positivt flyttnetto inte riktigt förmår upphäva. Trävaruindustri, småföretag och turism sätter sin prägel på kommunens näringsliv. Rättviks kommun och landstinget Dalarna är stora offentliga arbetsgivare. Högstadieskolor finns i Rättvik och Furudal, gymnasieskola i Rättvik. Kommunen driver ett Ungdomens hus i Rättvik och en fritidsgård i Furudal.

Att vara ung i Rättvik innebär – som på de flesta andra platser i västvärlden – att leva i skärningspunkten mellan global och lokal verklighet. Omvärlden är ständigt närvarande och viktig, samtidigt som vardagslivet pågår här och nu. En rad stora samhällsförändringar har de senaste årtiondena kraftigt förändrat förutsättningarna för den uppväxande generationen, med ett växande informationsflöde, ökad geografisk rörlighet, ökade utbildningskrav, ändrade förutsättningar på arbetsmarknaden och framväxten av en stark individualiseringsnorm som några av de viktigaste. Alla dessa större utvecklingstrender avspeglas mer eller mindre tydligt i enkätsvaren från Rättvik.

En särskild förutsättning på den mindre orten är ofta bristen på utbildningsmöjligheter på nära håll. Att flytta efter avslutad grund- eller gymnasieskola blir då nödvändigt för den som tänker utbilda sig. Unga på mindre orter har också att förhålla sig till den storstadsnorm som dominerar i medier, i ungdomskulturen, på arbetsmarknaden och i andra sammanhang. Den bidrar till att forma ungas självbilder men också till hur föräldrar, lärare, lokalpolitiker och andra

vuxna betraktar och talar om ungdomar och deras möjligheter.¹ Också dessa båda aspekter av livet på mindre orter kan diskuteras med utgångspunkt i enkätsvaren.

Den främsta utgångspunkten för bearbetningen av enkätsvaren har varit eventuella könsskillnader. Det har varit fruktbart, även om analysen naturligtvis hade vunnit på att kunna ta hänsyn till fler bakgrundsfaktorer. Som helhet uppvisar materialet på ett flertal områden systematiska könsskillnader mellan tjejer och killar.

Fritid

Könsskillnader är i många avseenden tydliga när det gäller vad högstadieungdomarna fyller sin fritid med, men det finns också områden där sådana skillnader inte är särskilt framträdande. Överlag verkar högstadieungdomarna i Rättvik vara ganska nöjda med sin fritid.

Den vanligaste fritidssysselsättningen bland både tjejer och killar är att surfa och chatta på internet. Den omfattande nätanvändningen speglar givetvis en större utveckling. Framväxten av internet har på djupet förändrat ungdomars (och vuxnas) sätt att hämta information, kommunicera och umgås. Med det följer nya spännande möjligheter men också en utsatthet som det är viktigt att vuxna förhåller sig aktivt till.² Också idrott engagerar många, och då både tjejer och killar, i Rättvik, liksom att vara ute i naturen. Spontanidrott förekommer ofta – många tränar på egen hand. Intressant är att intresset för skateboard och snowboard inte bara är förhållandevis stort bland Rättviks ungdomarna utan också lockar en högre andel tjejer än killar. Också det omfattande idrottsintresset har sin motsvarighet på mera övergripande nivå. En nationell studie pekar på att idrottande ungdomar mår bättre både fysiskt och psykiskt än andra. Det finns också en stark koppling mellan idrottsutövande och engagemang både i samhällsfrågor och i andra människor. Dock mår flickor som idrottar inte lika bra som pojkar. Tävlingsmomentet skrämmer också bort en hel del ungdomar från idrotten.³

Vad gäller övriga fritidssysselsättningar i Rättvik är tjejer starkt överrepresenterade när det gäller att skriva, läsa, dansa, musicera, spela teater och hålla på med annan skapande verksamhet, och killar när det gäller att jaga, fiska och meka. Tjejerna orienterar sig också i högre grad mot en större omvärld, och uppger sig i större utsträckning än killarna vilja komma till andra länder för att arbeta, studera eller jobba som volontärer.

Könsfördelningen överraskar inte – det handlar om aktiviteter som traditionellt uppfattas som kvinnliga respektive manliga. Bara en mindre del av ungdomarna verkar dock uppfatta sådana könsbarriärer som ett problem. De flesta anser inte att de avstår från att göra saker på grund av sitt kön.

¹ Svensson 2006.

² Ungdomsstyrelsen 2007.

³ Ungdomsstyrelsen 2005.

Hur skulle fritidsutbudet kunna utvecklas med ledning av enkätsvaren från högstadieungdomarna? Frågan diskuterades under 2010 års ungdomsting i Rättvik. Idéer och önskemål som högstadieungdomarna då kom med var att skapa ännu fler möjligheter för unga att utöva organiserad idrott oavsett kön, som hockey, baseball och dans, och att få till stånd fler spontanidrottsaktiviteter som skate, dirtbike och BMX. En möjlighet som togs upp var att utnyttja Elevens val för att ge möjlighet till nybörjarbandy alternativt för att skapa ett tjejlag. Inrätta cykelleder mellan Boda – Rättvik och Vikarbyn – Rättvik, tyckte högstadieungdomarna. Andra förslag gällde fler festivaler, discon och 3D-bio och bättre möjligheter för ungdomarna i byarna att ta sig till aktiviteter i Rättvik. I enkätsvaren framkommer det tydligt att det finns ett mycket stort intresse för att läsa och skriva bland högstadietjejerna i Rättvik. Det framgår inte av enkätsvaren vilken slags skrivande det handlar om – om det handlar om dagboksskrivande, bloggande, skönlitterärt skrivande eller något annat. Kanske skulle detta stora intresse kunna fångas upp på något sätt i cirkel- eller projektform? Ett annat område som skulle kunna utvecklas är engagemanget i en större omvärld, exempelvis genom ungdomsutbyten av olika slag. Viktigt att beakta när man diskuterar hur fritidsutbudet skulle kunna utvecklas är förstås också att det finns en mindre grupp som inte tycker det finns någonting att göra i Rättvik. Hur når vi dem? Vilka möjligheter finns att ta tillvara deras intressen och kreativitet?

Eftersom enkäterna från gymnasieungdomarna i Rättvik inte gått att analysera vet vi inte så mycket om hur de ser på sin fritid. Frågan diskuterades på ungdomstinget och några av de förslag till förbättringar som då kom från gymnasieungdomar var att bredda och globalisera kulturutbudet, att ordna fler konserter riktade till ungdomar, anlägga bollhall och ishall i samt göra badhuset mer attraktivt för ungdomar t ex med hopptorn/trampoliner och spakvallar. Enkäter från de övriga tre kommuner (Malung-Sälen, Säter och Älvdalen) som ingår i projektet visar att ungdomarna tenderar att vara mindre nöjda med sin fritid ju äldre de blir. Minst nöjda är gymnasietjejerna, med undantag för Säter där gymnasietjejerna är mer nöjda med sin fritid än gymnasiekillarna. Mönstret förstärks av den Lupp-enkät som genomfördes bland unga vuxna i Dalarna 2008. 19-25-åringarna framstod där som mindre nöjda med sin fritid än 13-18-åringarna.⁴ Det är ett faktum att offentligt finansierad kultur- och fritidsverksamhet med inriktning mot unga oftast är avpassad för yngre ungdomar. Att utveckla fritidsverksamheten även för äldre ungdomar och unga vuxna är en angelägen fråga i de flesta mindre kommuner, förmodligen också i Rättvik?

⁴ Möller, Stålgren Lind, Lind & Kåks 2008.

Skola

Åsikterna om skolan går isär bland högstadieungdomarna i Rättvik. Många gillar skolmiljön och tycker stämningen i skolan är bra, men det finns också relativt många som säger motsatsen. Tjejerna är mer kritiska än killarna. Över en fjärdedel av ungdomarna ser mobbing som ett problem i skolan, i synnerhet gäller det killarna. Alla ungdomar är heller inte övertygade om att skolan ingriper vid fall av mobbing. En högre andel killar än tjejer ser rasism som ett problem. Detsamma gäller sexuella trakasserier. Enkätsvaren antyder att killarnas verklighet i vissa avseenden är hårdare än tjejernas. Här finns ett område som är viktigt att följa upp i eventuella kommande Lupp-undersökningar. Vad görs redan nu och vad kan göras framöver för att komma tillrätta med dessa problem? Vilken effekt får insatserna för hur ungdomarna ser på sig själva och andra, och för hur de uppfattar den miljö där de vistas dagligen?

Frågor om inflytande aktualiseras i hög grad vad gäller skolmiljön. Många av ungdomarna skulle vilja ha mer att säga till om vad gäller vardagens alla frågor, som skolmat, schema, utemiljö etc. Flertalet uppfattar att de har ganska små möjligheter att kunna påverka. Ett mycket stort sådant glapp blir tydligt vad gäller skolmaten. Samtidigt säger merparten av ungdomarna i enkäten att de är ganska eller mycket missnöjda med skolmaten. Skolmaten är ett exempel på ett område där resultatet av Lupp-enkäten kan ses som en utmaning: Vilka möjligheter finns till förändring på skolmatens område utan att näringsinnehållet försämras och kostnaderna ökar?

Politik

Intresset för politik är lågt bland högstadieungdomarna i Rättvik. Det intresse som trots allt finns står killarna för. När frågan istället formuleras som ”Hur intresserad är du av samhällsfrågor?” säger nästan en fjärdedel av ungdomarna, och nästan lika många tjejer som killar, att de är ganska eller mycket intresserade. Merparten av högstadieungdomarna uttrycker dock ointresse även för samhällsfrågor. Skillnaden mellan hur unga uppfattar ”politik” och samhällsfrågor” brukar tolkas som ett uttryck för att många unga ser partipolitik som förlegad. Allt färre vill ”köpa ett helt paket”. Istället väljer allt fler att istället engagera sig i enskilda frågor.⁵

Intresset för politik och samhällsfrågor ökar generellt hos ungdomar ju äldre de blir. Det märks också i enkätsvaren från gymnasieungdomarna i de tre övriga kommunerna i projektet. Samtidigt finns en stark trend där allt färre, unga som vuxna, engagerar sig politiskt vilket utgör en allvarlig fara för demokratin. Intresset för politik bland unga vuxna i Dalarna ligger också väsentligt lägre än i riket som helhet.⁶ I en studie från Dalarnas forskningsråd pekar unga politiker på vikten av att

⁵ Ungdomsstyrelsen 2003, Hassis, Kåks & Söderstedt 2009.

⁶ Möller, Stålgren Lind, Lind & Kåks 2008.

tala om politik på nya sätt och av att arbeta med den i nya former.⁷ Här ligger en utmaning också för grund- och gymnasieskolan. Hur blir politik och samhällsfrågor begrepp som ännu fler ungdomar kan koppla till sin egen vardag och framtid och till den egna viljan och de egna möjligheterna att påverka? Det är också viktigt att komma ihåg att även om merparten av högstadieungdomarna säger sig vara ointresserade av politik så är det faktiskt en av fyra som vill vara med och påverka i kommunen. De skulle vilja träffa beslutsfattare för att diskutera med dem. Här finns uppenbarligen en potential för ett ännu större ungdomsinflytande i Rättviks kommun.

Hälsa och trygghet

De flesta högstadieungdomar i Rättvik skattar sin hälsa som god, men det finns också en mindre grupp som inte alls mår bra. Tjejer är mer utsatta för trötthet, stress och sömnsvårigheter än killar. De känner sig också mera otrygga. I och med att killarna inte är rädda i samma utsträckning har de också större förutsättningar att röra sig friare i offentliga miljöer, inte minst kvällstid. Mobbning förekommer relativt ofta på högstadiet. Rasterna och klassrummet utgör arenor för mobbning. Tjejer är i högre grad än killar utsatta för mobbning och utfrysning via sms, e-post, hemsida eller telefon. Tänkvärt är att så pass få av ungdomarna uppfattar sig som – eller erkänner att de är – mobbare.

Alkohol och drogvänor etableras i hög grad under högstadie- och gymnasieåren. Betydligt fler ungdomar dricker alkohol på gymnasiet i de övriga tre kommunerna jämfört med på högstadiet. Det gäller också rökning och snusande. Att droganvändningen ökar med stigande ålder gäller förmodligen i Rättvik. Få ungdomar på högstadiet i Rättvik säger att de har provat hasch och marijuana, men det finns en mindre grupp ungdomar som rökt ett flertal gånger.

Arbete och framtid

Ganska få av högstadieungdomarna har haft sommar- eller extrajobb. Med tanke på deras ålder och hur arbetsmarknaden ser ut är det inte förvånande. Enkäten innehåller inga frågor om vad ungdomarna vill arbeta med längre fram. Däremot kartlägger den deras intresse för att starta företag i framtiden. Ungefär hälften av högstadieungdomarna säger att de kan tänka sig det, vilket är betydligt fler än de ungdomar som har föräldrar som är egna företagare.

När det gäller framtiden lockar alternativet att gå en gymnasieutbildning i en annan kommun. De flesta högstadieungdomarna ser det som troligt att de kommer att lämna kommunen efter gymnasiet – och då säkert i många fall som ett resultat av

⁷ Hassis, Kåks & Söderstedt 2009.

ökade utbildningskrav. Studier är den främsta anledningen att flytta som tjejerna anger, jämfört med jobb för killarna. Tjejerna satsar mot högre utbildning, killarna mot gymnasieutbildning eller yrkesutbildning. Killarna är betydligt mer inriktade på att bo kvar. Värt att notera är att väldigt få helt avfärdar möjligheten att flytta tillbaka senare. Familj, släkt och uppväxtmiljön för eventuella kommande barn är det starkaste motivet för en återflytt bland både tjejer och killar.

En kommun för alla unga

Frågan om eventuella könsskillnader har gått som en röd tråd genom denna rapport. Det som framkommit visar att det i vissa avseenden finns både stora likheter mellan hur tjejer som grupp respektive killar som grupp tänker och agerar, och stora skillnader. Sådana skillnader kan vara större eller mindre. Det intressanta är att det handlar om systematiska skillnader. Mot bakgrund av hur det ser ut bland gymnasieungdomar i de övriga tre kommuner som deltar i projektet kan vi också anta att könsskillnaderna kommer att öka i takt med stigande ålder. Det är viktigt att påpeka att detta inte innebär att tjejer och killar per definition är olika. Snarare handlar det om att de samhälleliga och kulturella förväntningarna på tjejer respektive killar ser olika ut, och att detta i mångt och mycket formar olika sätt att tänka och handla. Vad som uppfattas som ”manligt” respektive ”kvinnligt” kopplas med andra ord ofta ihop med saker och egenskaper som inte har med kön som biologisk kategori att göra. Stor variation finns också mellan individer inom tjej- respektive killgruppen.

Det könsmonster som framträder i enkätsvaren framträder också med vissa variationer i enkäterna från de övriga tre kommunerna. Dessa svar pekar åt lite olika håll. Tjejerna är mindre nöjda med sig själva och sin fritid än killarna. De känner sig också mer stressade och upplever en större otrygghet. Samtidigt är fler tjejer än killar inriktade mot längre utbildning och visar ett större intresse för omvärlden. Killarna å sin sida känner större tilltro till sin egen förmåga och sina möjligheter att påverka. I stort verkar killarna mer nöjda med sina liv än tjejerna. Samtidigt framstår killar som grupp inte lika sugna varken på att utbilda sig eller på att utforska världen runtomkring.

Detta väcker en rad lika viktiga som svåra frågor. Vad i den lokala kulturen är det som gör att den bättre tycks svara mot unga killars behov än mot unga tjejers? Vad kan aktörer på olika nivåer i samhället – som föräldrar, lärare, fritidsledare, kommunpolitiker, kommunala tjänstemän och vanliga kommuninvånare, göra för att förändra en sådan struktur? Eller annorlunda uttryckt: Hur blir tjejer och killar delaktiga i lokalsamhället på lika villkor?

Omvänt är det värt att fundera över vad den större öppenhet mot omvärlden står för som tjejerna visar. Denna öppenhet ger tillsammans med deras större vilja att utbilda sig fördelar i en allt mer globaliserad och specialiserad värld. Hur får fler

killar tillgång till sådana tänkesätt och möjligheter? Och hur kan både tjejer och killar göras uppmärksamma på att det ena inte behöver utesluta det andra? Lokalt och globalt är i mångt och mycket varandras förutsättningar, och möjliga att kombinera. Också här ligger en del av möjligheterna till förändring inbäddade i vardagliga sammanhang, som familj, skola och fritid.

Att könsskillnader fått stå i förgrunden i rapporten innebär inte att, som tidigare påpekats, etnicitet och social bakgrund saknar betydelse i sammanhanget. Tvärtom är och förblir dessa faktorer viktiga i ett samhälle som dagens, som i många avseenden kan förstås som både mångkulturellt och segregerat. I de fortsatta diskussionerna om och med unga har alla de tre kategorierna kön, social bakgrund och etnicitet givna platser: Hur kan Rättvik, Malung-Sälen, Säter, Älvdalen – och förstås övriga dalakommuner – bli ännu bättre att bo och leva i för unga tjejer och killar av olika ursprung och med vitt skilda bakgrunder? Det är en fråga som ständigt måste hållas levande.

Referenser

- Hassis, Linnéa, Helena Kåks & Jan Söderstedt, 2009, *Unga politiker i Dalarna – varför hoppas de av och vad kan få dem att stanna kvar i politiken?* Arbetsrapport. Dalarnas forskningsråd: Falun.
- Möller, Peter, Mia Stålgren Lind, Marcus Lind & Helena Kåks, 2008, *Unga vuxna i Dalarna 2008: en regional kartläggning av unga vuxnas levnadsvillkor.* Arbetsrapport. Falun: Dalarnas forskningsråd.
- Svensson, Lotta, 2006, *Vinna och försvinna? Drivkrafter bakom ungdomars utflyttning från mindre orter.* Linköping Studies in Arts and Science No 359. Linköping Studies in Education and Psychology No 109. Linköping: Linköpings universitet.
- Trondman, Mats, 2005, *Unga och föreningsidrotten: en studie om föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv.* Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen, 2003, *Unga medborgare: Ungdomsstyrelsens slutrapport från projektet Ung i demokratin.* Ungdomsstyrelsens skrifter 2003:2. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen 2007, *Unga och nätverkskulturer – mellan moralpanik och teknikromantik.* Ungdomsstyrelsens skrifter 2007:12. Stockholm.